

**TURUN
YLIOPISTO**

**Puoliperiferiasta keskukseen:
Kiinan muuttuva asema maailmanjärjestelmässä**

Sosiaalitieteiden kandidaatintutkielma

8.5.2025 Turku

Laatija:

Severi Saaristo

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Kandidaatintutkielma

Oppiaine: Sosiaalitieteet

Tekijä: Severi Saaristo

Otsikko: Puoliperiferiasta keskukseen: Kiinan muuttuva asema maailmanjärjestelmässä

Ohjaaja: yliopisto-opettaja Johannes Kananen

Sivumäärä: 34

Päivämäärä: 8.5.2025

Tutkielmani aiheena on Kiinan muuttuva asema maailman poliittisessa taloudessa. Tutkimukseni teoreettinen perusta on maailmanjärjestelmänalyysi, jonka mukaan maailmamme jakautuu laajaan globaaliin työnjakoon. Kapitalistisessa maailmanjärjestelmässä kansallisvaltiot ja maantieteelliset alueet ovat hierarkiassa, jossa keskus on kehittynein alue, periferia vähiten kehittynyt ja puoliperiferia näiden kahden välissä. Maailmanjärjestelmä perustuu loputtomalle pääoman kasautumiselle.

Tutkielmani pyrkii ymmärtämään, miten Kiinan asema on muuttunut maailmanjärjestelmässä 2000-luvun alusta 2020-luvulle tarkastellen erityisesti kahden maailmanjärjestelmätutkijan Giovanni Arrighin ja Li Minqin arvioita Kiinan tulevaisuudesta 2000-luvun alussa. Tutkimuskirjallisuuden avulla yritän ymmärtää, mikä on Kiinan asema maailmanjärjestelmässä vuonna 2025.

Tarkastelen tutkimuksessani Kiinan sähköautoteollisuuden kehitystä, joka heijastaa Kiinan nousua puoliperiferiasta keskukseen. Kiina on noussut hierarkiassa keskusvaltioksi, koska se ei ole seurannut uusliberaalia talouspolitiikkaa. Kutsun Kiinan pääoman kasautumisen tendenssiä ei-kapitalistiseksi kasautumiseksi. Tutkimukseni näyttää, että Yhdysvaltojen hegemonia on päättynyt uusliberaalin finansialisaation ja militarismin takia. Yhdysvaltojen laskun myötä Kiinan ja Yhdysvaltojen keskinäisriippuvuus on muuttunut strategiseksi kilpailuksi. Maailmanjärjestelmä on kriisissä, mutta Kiinalla on toistaiseksi vakauttava vaikutus järjestelmän funktionaalisuuteen.

Avainsanat: maailmanjärjestelmä, pääoman kasautuminen, keskus, puoliperiferia, Kiina, hegemonia

Sisällysluettelo

1. Johdanto	3
2. Maailmanjärjestelmänalyysin esittely	6
3. Kiina ja maailmanjärjestelmä	11
3.1 Kiinan historiallinen asema maailmanjärjestelmässä 1800–1978	11
3.2 Maailmanjärjestelmätutkijat Kiinan noususta 1978–2009	13
4. Puoliperiferiasta innovaatiokeskukseksi: Kiinan sähköautoteollisuus ja ei-kapitalistinen kasautuminen	17
5. Laskeva Yhdysvallat ja nouseva Kiina	22
5.1 Yhdysvaltojen hegemonian lasku	22
5.2 Yhdysvaltojen ja Kiinan keskinäisriippuvuuden muuttuminen kilpailuksi.....	27
5.3 Pekingin konsensus.....	30
6. Yhteenveto	34
Lähteet	37

1. Johdanto

Kiinan nousun merkitys maailmantaloudessa on ollut vilkkaan keskustelun ja väittelyn aihe niin mediassa kuin akateemisessa tutkimuksessa viimeisen kolmenkymmenen vuoden ajan. Sekä tutkijat että toimittajat ovat tehneet erilaisia arvioita Kiinasta ja sen tulevaisuudesta. Länsimaisessa valtamediassa esiintyy usein ennustuksia Kiinan talouskasvun hidastumisesta, pysähtymisestä tai jopa romahtamisesta (ks. esim. Wall Street Journal, 2016; The Economist, 2023; The Telegraph, 2024). Toisaalta on myös asiantuntijoita ja tutkijoita, jotka kirjoittavat Kiinan vuosisadasta ja siitä, miten Kiina tulee ohittamaan Yhdysvallat maailman merkittävimpänä suurvaltana (ks. esim. Shenkar, 2006; Jacques, 2009). Napoleonin onkin kerrottu sanoneen: ”Kun Kiina herää, se ravistelee maailmaa.”

Kiinan bruttokansantuote (BKT) ostovoimapariteetilla (PPP) korjattuna on jo suurempi kuin Yhdysvaltojen (World Economics, 2025). Toisaalta Yhdysvaltojen BKT asukasta kohden on paljon suurempi kuin Kiinan. Vuonna 2025 Kiinan BKT asukasta kohden on 13 870 dollaria verrattuna Yhdysvaltojen 89 600 dollariin (International Monetary Fund, 2025). Tästä huolimatta Kiinassa elinajanodote on 79 vuotta eli se on korkeampi kuin Yhdysvaltojen 77 vuotta (World Bank, 2022; viimeisin tieto).

Globaali kansalaismielipide Kiinasta jakautuu kahtia. Cambridge yliopiston Centre for the Future of Democracy vuonna 2022 julkaiseman raportin mukaan maailman liberaaleissa demokratioissa elävistä 1,2 miljardista ihmisestä 75 prosentilla on negatiivinen näkemys Kiinasta. Sen sijaan maailman loppuista 6,3 miljardista ihmisestä 70 prosenttia suhtautuu myönteisesti Kiinaan. Kiina on erityisesti suosittu niissä maissa, jotka osallistuvat sen Vyö ja Tie-infrastrukturiprojektiin (engl. Belt and Road Initiative). (Foa et al., 2022.)

Kiinan nousun tutkiminen on tieteellisesti tärkeää, koska Kiina on ensimmäinen osittain kolonisoitu valtio, joka on noussut globaaliksi supervallaksi. Sen muuttunut taloudellinen ja poliittinen asema on muuttanut kansainvälistä poliittista taloutta niin merkittäväällä tavalla, että muutos on verrattavissa 1800-luvun teolliseen vallankumoukseen. Kiina on kyennyt nousemaan nimenomaan välttämällä länsimaista uusliberaalia talousmallia. Se on kehittynyt talousjärjestelmällä, joka on voimakkaasti valtio-ohjattu. Kiinasta on myös tullut teollinen ja teknologinen supervaltio, joka haastaa Yhdysvallat geopolitiittisesti ja -taloudellisesti. Sen nousu ei ole välttämättä vain taloudellinen ilmiö, koska Kiina kyseenalaistaa länsimaiset instituutiot ja arvot, joita länsimaat ovat pitäneet universaaleina ja pakollisina, jotta voi kehittyä ja menestyä kansainvälisessä järjestelmässä.

Tutkin kandidaatintutkielmassani Kiinan muuttuvaa asemaa maailman poliittisessa taloudessa erityisesti 2000-luvun alusta 2020-luvulle. Tarkastelen erityisesti maailmanjärjestelmäänalyysin koulukunnan tutkijoiden näkemyksiä Kiinan noususta maailman poliittisessa taloudessa. Maailmanjärjestelmätutkija Andre Gunder Frank (1998) toi esille kirjassaan *ReOrient: Global Economy in the Asian Age*, että aina vuoteen 1800 saakka Aasia ja spesifisti Kiina oli maailmantalouden keskusalue. Hän arvioi tuolloin, että Kiina palaa pian maailmantalouden keskukseksi. Giovanni Arrighi (2007) ennusti, että Kiinan ei-kapitalistinen markkinaperustainen nousu tulisi luultavasti jatkumaan, jonka myötä siitä tulisi maailmanjärjestelmän uusi kasautumisen keskus (engl. core). Li Minqi (2008) sen sijaan arvioi, että Kiinan nopea kasvu ja integroituminen globaaliin kapitalismiin tulisi merkittävästi kärjistämään Kiinan sisäisiä ristiriitoja johtaen sen nousun päättymiseen. Li ajatteli myös, että Kiinan nousu nimenomaan syventäisi kapitalistisen maailmanjärjestelmän ristiriitoja, mikä johtaisi sen päättymiseen.

Nyt vuonna 2025 on mahdollista tarkastella maailmanjärjestelmätutkijoiden arvioita Kiinan noususta ja asemasta maailmanjärjestelmässä. Tutkin seuraavia kysymyksiä:

1. Mikä on Kiinan asema tällä hetkellä maailmanjärjestelmässä?
2. Miten maailmanjärjestelmätutkijoiden arviot 2000-luvun alussa Kiinan tulevaisuudesta vastaa tai poikkeaa nykytilanteesta?

Erityisesti kaksi maailmanjärjestelmätutkijaa, Giovanni Arrighi ja Li Minqi, ovat kirjoittaneet akateemisessa kontekstissa Kiinan noususta globaalissa poliittisessa taloudessa. Tämän takia tutkielmani keskittyy erityisesti heidän arvioihinsa. Heidän perspektiivinsä ovat myös vastakkaiset, minkä takia on mielenkiintoista vertailla, kumpi heistä, arvioi Kiinan tulevaisuutta onnistuneemmin. Arrighi oli melko optimistinen Kiinan noususta, kun taas Li oli pessimistinen. Näiden tutkijoiden teokset ovat myös osittain tutkimukseni teoreettinen perusta. Teoreettisen viitekehyksen antaa myös maailmanjärjestelmäänalyysin kenties merkittävin tutkija Immanuel Wallerstein. Käytän erityisesti hänen teostaan *The World Systems-Analysis: An Introduction* (2004).

Maailmanjärjestelmätutkimus on ikään kuin palapelin rakentamista. Jokaisella palasella on väliä laajan ja monimutkaisen kokonaisuuden kannalta. Kandidaatintutkielman kuin myös tyypillisen tieteellisen tutkimuksen luonne on kuitenkin sellainen, että tutkimusta on pakko rajata jollakin järkevällä tavalla. Tämän takia olen rajannut tutkimuksen siten, että käsittelen Kiinan nousua ja asemaa lähinnä poliittisen talouden näkökulmasta maailmanjärjestelmäänalyysin kehyksessä.

Maailmanjärjestelmäanalyysi sisältää myös kulttuurintutkimuksen puolen, mutta en keskity tähän ulottuvuuteen tässä tutkielmassa, koska ensisijainen tieteellisen tutkimuksen keskipiste maailmanjärjestelmäanalyysissa on yleensä ollut talous ja politiikka. Tämän lisäksi Kiinan nousu kulttuurisesti ei ole ainakaan vielä läheskään yhtä merkittävää kuin sen taloudellinen ja poliittinen nousu, minkä takia sen tutkiminen ei välttämättä olisi yhtä tärkeää tieteellisestä näkökulmasta.

Kiinan nousua ja asemaa maailman poliittisessa taloudessa voisi tarkastella monen erilaisen teoreettisen linssin läpi. Valitsin maailmanjärjestelmäanalyysin viitekehikseksi, koska sen avulla voi tarkastella Kiinan sisäistä kehitystä, maailmanjärjestelmän laskevan hegemonisen vallan eli Yhdysvaltojen kehitystä sekä näiden kahden välistä keskinäisriippuvuutta ja kilpailua. Maailmanjärjestelmäanalyysi mahdollistaa laajemman historiallisen perspektiivin, mitä muut teoriat eivät välttämättä anna. Lisäksi teoriana se ottaa huomioon laajemman järjestelmän, johon toimijat ovat uppoutuneet ja täten ohjaa toimijoita rakenteellisesti.

Tutkielmani menetelmä on integroiva kirjallisuuskatsaus. Tämä menetelmä palvelee hyvin tutkimustani, koska pyrin tutkimaan Kiinan nousua ja aseman muutosta monipuolisesti. Toisin kuin systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa, integroivassa katsauksessa ei käytetä aineistona pelkästään tieteellisiä artikkeleja, vaan myös muita aineistoja (Salminen, 2023). Tutkimukseni perustuu pääasiassa tieteelliseen kirjallisuuteen, mutta integroin tutkimukseeni tarvittaessa myös uutislehtiartikkeleja, kun tuon analyysiin ajankohtaisia asioita, joista ei ole vielä tieteellistä kirjallisuutta.

Tutkimuskirjallisuuden avulla konstruoin historiallisen narratiivin Kiinan muuttuvasta asemasta maailmanjärjestelmässä, mutta toisin kuin narratiivisessa kirjallisuuskatsauksessa otan myös kriittisen näkökulman käyttämäni kirjallisuuteen. Maailmanjärjestelmätutkimukset ovat useimmiten olleet laajoja kirjallisuuskatsauksia, jotka perustuvat pääasiassa sekundäärlähteisiin. Se on ollut yksi syy, miksi esimerkiksi historioitsijat ovat kritisoineet maailmanjärjestelmätutkimuksia. Toisaalta kirjallisuuskatsaus mahdollistaa suuremman tiedon määrän syntetisoitavaksi siten, että ymmärrämme jotain uutta laajemmasta perspektiivistä.

Tutkimukseni kaikki lähteet ovat englanninkielisiä, koska suurin osa maailmanjärjestelmätutkimuksesta on englanninkielistä. Käsitteiden suomennokset ovat suurimmaksi osaksi minun käännöksiäni. Olen pohtinut ja keskustellut käännöksistäni opiskelijatovereideni sekä äidinkielen opettajani kanssa. Kiinalaiset nimet olen kirjoittanut kiinalaiseen tapaan eli siten, että sukunimi kirjoitetaan ensimmäisenä ja etunimi jälkimmäisenä.

2. Maailmanjärjestelmäanalyysin esittely

Uusmarxilainen maailmanjärjestelmäanalyysi (world-systems analysis) on sosiaalitieteellinen teoria, jota kehitti erityisesti neljä tutkijaa: Immanuel Wallerstein, Samir Amin, Giovanni Arrighi ja Andre Gunder Frank. Se syntyi 1970-luvulla kritiikkinä ajan vallitsevaa sosiaalitieteellistä metodologista nationalismia, epähistoriallisuutta, eurosentrismiä ja kylmän sodan aiheuttamaa väittelyhenkisyttä vastaan. Maailmanjärjestelmäanalyysi pyrkii muun muassa selittämään, miksi tietyt valtiot nousevat tai laskevat maailmanjärjestelmässä, miksi joistain valtioista tulee hegemonisia järjestelmässä, globaalia eriarvoisuutta ja imperialismia.

Se on luonteeltaan ”yksitieteellinen” (engl. unidisciplinary) eikä varsinaisesti poikkitieteellinen. Tämä tarkoittaa sitä, että maailmanjärjestelmätutkijoiden mielestä ei ole pätevää tieteellistä syytä sille, että sosiaalitieteiden eri ulottuvuudet: talous, politiikka, historia, kulttuuri ja yhteiskunta ovat erotettu toisistaan. Näiden kaikkien alojen pitäisi heidän mukaansa kuulua yhteen samaan tieteenalaan (Wallerstein, 2004). Vaikka maailmanjärjestelmäanalyysin akateeminen alkuperä on sosiologia, sitä käyttää siitä huolimatta myös monet taloustieteilijät, antropologit, arkeologit, politiikan tutkijat, maantieteilijät ja ekologit.

Maailmanjärjestelmäanalyysi tarkastelee pitkän aikavälin (ransk. *longue-durée*) laajamittaisia sosiaalisia prosesseja ja rakenteita. Se on kriittinen perspektiivi, joka ottaa koko järjestelmän huomioon. Tästä näkökulmasta eri toimijoiden toimintaa voidaan ymmärtää vain sen järjestelmän kontekstissa, johon ne on upotettu (Denemark & Upadhyay, 2023). Tämä järjestelmä on palapelin kaltainen kokonaisuus. Frankin (1998) mukaan tämä kokonaisuus on enemmän kuin osiensa summa, minkä takia on olennaista tutkia myös itse kokonaisuutta eikä vain sen yksittäisiä osia.

Maailmanjärjestelmä voidaan määritellä säännöllisten ja rakenteellisten vuorovaikutussuhteiden verkostona, joka mahdollistaa yhteiskunnan uusiutumisen. Se viittaa taloudellisiin, poliittisiin ja kulttuurisiin verkostoihin, joissa erityisesti vaihtosuhteet ja -prosessit ylläpitävät ja uudelleentuottavat yhteiskunnallista järjestystä. Sana ”maailma” ei välttämättä tarkoita koko planeettaa, vaan viittaa vuorovaikutuksen rajoihin tietyn järjestelmän sisällä. Wallersteinin (1991) mukaan moderni maailmanjärjestelmä syntyi 1500-luvulla. Seuraavien satojen vuosien aikana se levisi Euroopasta koko maapallon kattavaksi järjestelmäksi. Frank ja Gills (1996) sen sijaan esittivät, että maailmanjärjestelmä on jopa viisituhatta vuotta vanha ja sen keskus oli suurimman osan tästä ajasta Aasiassa.

Moderni kapitalistinen maailmanjärjestelmä on luonteeltaan historiallinen järjestelmä eli se on sosiaalinen järjestelmä, joka on kehittynyt tietyissä historiallisissa olosuhteissa ja se voi olla olemassa

vain tietyn historiallisen aikakauden. Tässä järjestelmässä tuotannon tavoite on ensisijaisesti tuottaa vaihtoarvo ja toissijaisesti käyttöarvo. ”Kapitalisti ei ... halua tuottaa käyttöarvoa *sellaisenaan*, vaan ainoastaan vaihtoarvon ja erikoisesti *lisäarvon* edustajana” (Engels, 1868). Kapitalisti tuottaa siis hyödykkeitä sitä varten, että hän voi myydä niitä markkinoilla ja ansaita voiton. Hyödykkeiden myynnistä ansaittu voitto sijoitetaan takaisin tuotannon laajentamiseen. Eli jatkuva pääoman kasaaminen ohjaa kapitalismia. ”Kaikkia modernin maailmanjärjestelmän lukuisia instituutioita rajoittaa ankara vaatimus edistää pääoman loputonta kasaamista” (Wallerstein, 2014, 18). Kapitalismin täytyy olla olemassa maailmanlaajuisella tasolla, koska kapitalistit tarvitsevat laajan ja kasvavan markkina-alueen.

Kapitalistiset markkinat eivät ole vapaat. Jotta pääomaa voi kasata merkittävän määrän, täytyy tuottajalla olla monopolivoimaa. Vapaassa kilpailussa voittojen ansaitseminen on hyvin hankalaa. Monopoliasema mahdollistaa tuotteiden myynnin tuotteiden tuotantokustannuksia huomattavasti korkeampaan hintaan, jolloin tuottajan voitot kasvavat. Monopoliasema syntyy, kun kyseessä on uudenlainen tuote, jolle on riittävästi kysyntää markkinoilla. Lisäksi valtiolliset toimijat käyttävät valtaansa vaikeuttaakseen kilpailijoiden pääsyä markkinoille. (Wallerstein, 2014, 20.) Täydellistä monopolia on hyvin vaikea saavuttaa, joten kyseessä on yleensä lähes monopoliasemassa olevista firmoista eli oligopoleista.

Monopolit tai oligopolit muodostuvat erinäisten mekanismien kautta. Yksi keskeinen mekanismi on mittakaavaetu (engl. economies of scale). Suuryritykset pystyvät tuottamaan tavaroita tai palveluja yksikköä kohden halvemmalla kuin pienet yritykset. Niiden tuotantomäärät ovat niin suuria, että ne voivat hajauttaa kiinteät kustannukset useiden tuotteiden kesken. Täten mitä suuremmaksi tuotanto kasvaa, sitä edullisempaa yksittäisen tuotteen valmistus yleensä on. Kapitalistinen järjestelmä edelleen sisältää kilpailun tendenssin, mutta jo 1800-luvun lopulla järjestelmä muuntautui siten, että muutamat monopolit hallitsivat laajalti sekä tuotantoa että markkinoita (ks. esim. Lenin, 1917).

Tuottajat haluavat siis rakentaa monopoleja eliminoidakseen kilpailun ja siten kasvattaa voittomarginaalejaan. Kilpailun häviäjät pyrkivät poistamaan voittajien edut erinäisin poliittisin keinoin. Pikkuhiljaa monopoliasema purkautuu. Tällöin monopoleja hallinneille kapitalisteille on yleensä kertynyt jo suuri määrä pääomaa, jonka he sijoittavat uusiin johtaviin tuotteisiin ja teollisuusaloihin. Tästä seuraa johtavien tuotteiden sykli. Johtavilla tuotteilla on kohtuullisen lyhyt elinkaari, mutta niiden tilalle tulee jatkuvasti uusia johtavia teollisuusaloja. Entiset johtavat alat, joiden kulta-ajat ovat ohi, kohtaavat enemmän ja enemmän kilpailua eli niistä tulee vähemmän tuottavia. (Wallerstein, 2004, 26–27.)

Maailmanjärjestelmäänalyysin olennainen ajatus on se, että kapitalistisessa maailmantaloudessa on yksi globaali työnjako, joka jakaa tuotannon keskus- ja periferiahyödykkeisiin. Tällä keskus-periferia suhteella tarkoitetaan tuotantoprosessien mahdollisuutta tuottaa voittoja. Keskuksen tuotantoprosessit ovat lähellä monopoliasemaa (engl. quasi-monopoly) olevien yritysten kontrolloimia. Monopolisoitumisen aste ja voitontaso kulkevat käsi kädessä, minkä takia voitot ovat suuret tällaisten hyödykkeiden tuotannosta. Periferian tuotantoprosesseissa on sen sijaan paljon kilpailua, jonka takia voitot ovat alhaiset. Kun kauppaa tapahtuu keskuksen ja periferian välillä, keskus on vahvassa asemassa ja periferia heikossa. Tästä seuraa jatkuva lisäarvon virtaus periferiasta keskukseen. (Wallerstein, 2004, 28.)

Monopolit tarvitsevat vahvojen valtioiden suojaa. Tämä takia niiden omistajat, laillinen asema ja maantieteellinen sijainti ovat yleensä tällaisissa valtioissa. Täten näitä valtioita kutsutaan keskusvaltioiksi. Periferian valtioita ovat valtiot, joiden tuotannosta suurin osa on tuotantoprosesseiltaan perifeeristä. Puoliperiferian (engl. semi-periphery) valtiot taas tuottavat sekä keskus- ja periferiahyödykkeitä. (Wallerstein, 2004, 28.)

Keskusvaltiot eli järjestelmän ydinalueet hallitsevat maailmankauppaa ja keräävät suurimmat voitot ja hyödyt. Ne ovat vauraita ja hyvinvoivia. Keskusalueet vievät valmiita korkean lisätyn arvon ja teknologian hyödykkeitä puoliperiferian ja periferian maihin. Periferiat ovat köyhiä ja yliriistettyjä alueita. Ne tuottavat primäärihyödykkeitä, kuten raaka-aineita ja elintarvikkeita keskusalueelle. Periferioiden oma tuotannon kehittyneisyys ja teknologinen taso on vaatimatonta. Esimerkiksi, merkittävä osa Afrikan maista kuuluu periferiaan. Puoliperiferia on keskuksen ja periferian väliin jäävä valtioiden ryhmä. Ne ovat joko nousemassa keskukseen tai ajautumassa periferiaksi. Kaikkien näiden alueiden ja valtioiden välillä vallitsee keskinäisriippuvuus.

Järjestelmän keskuksessa ovat nykyään ainakin Yhdysvallat, Eurooppa ja Japani. Samir Amin (1992) kutsui näitä alueita imperialistiseksi kolmikoksi (engl. triad). Kolmikkoa johtaa maailmanjärjestelmän laskeva hegemoni Yhdysvallat, joka omaksui Länsi-Euroopan ja Japanin kontrollinsa alle toisen maailmansodan jälkeen. Kolmikon alueella sijaitsee finansialisoituneet ja globalisoituneet monopolit ja oligopolit. Kolmikolla on käytössä niin sotilaallisia kuin taloudellisia työkaluja, kuten NATO (North Atlantic Treaty Organisation), Kansainvälinen valuuttarahasto (International Monetary Fund), Maailmanpankki ja Maailmankauppajärjestö (World Trade Organisation), joiden avulla se on pyrkinyt ylläpitämään hegemoniaansa maailmanjärjestelmässä.

Puoliperiferian valtiot ovat tarpeellinen rakenteellinen elementti maailmanjärjestelmässä. Ne toimivat periferiana keskusvaltioille ja keskusvaltioina joillekin periferian alueille. Ne tietoisesti

käyttävät paljon valtion valtaa maansisäisesti sekä kansainvälisesti nostaakseen maittensa asemaa tuottajina, pääoman kasaajina sekä sotilaallisina voimina. Niiden täytyy valita liittolaisensa ja taloudelliset mahdollisuudet tarkkaan ja nopeasti, koska ne ovat pääasiassa kilpailussa keskenään. Yleensä, kun jokin entinen johtava teollisuus vaihtaa maantieteellistä paikkaansa, se päättyy johonkin puoliperiferian valtioon. Vaihtoehtoja on useita, mutta vain muutama valtio saa mahdollisuuden, koska maailmanjärjestelmän tuotantorakenteessa ei ole tarpeeksi tilaa tällaisen tuotannon siirtymiselle samanaikaisesti liian useaan valtioon. Jos näin tapahtuisi, voittotasot laskisivat liian nopeasti liiallisen kilpailun takia. (Wallerstein, 2004, 57.)

Puoliperiferian taloudet ottavat käyttöön uusia hyödykkeitä, energialähteitä ja tuotannon organisointitapoja, mutta ei innovatiivisella tavalla, vaan omaksuen ne siten, miten ne on jo kehitetty keskustalouksissa. Puoliperiferian taloudet ovat keskellä globaalissa arvoketjussa ja eivät saa suurimpia voittoja. Suurta voittoa tuottavat ketjut ja strategiset solmukohdat globaalissa taloudessa ovat keskusvaltioiden ja niiden monopolien kontrollissa. Puoliperiferian taloudet tuottavat ja vievät kaikenlaisia tuotteita primäärihyödykkeistä korkean arvon hyödykkeisiin. Ne dominoivat periferian talouksia viemällä valmiita hyödykkeitä niihin raaka-aineita vastaan, mutta toisaalta ovat riippuvaisia keskustalouksien investoinneista. (Ruvalcaba, 2013.) Vaikka aluksi puoliperiferian valtiot lähinnä kopioivat suoraan keskustalouksien tuotannon metodeja ja hyödykkeitä, niillä on potentiaalia kehittyä. Ne ovat usein suotuisa ympäristö erilaisille sosiaalisille, teknologisisille ja organisatorisille innovaatioille (Demirel, 2024).

Puoliperiferian valtioita on melko paljon maailmanjärjestelmässä. Wallersteinin (1976) artikkelissa *Semi-Peripheral Countries and the Contemporary World Crisis* hän luettelee merkittävän määrän valtioita, jotka kuuluvat puoliperiferian kategoriaan. 1970-luvulla tähän kategoriaan kuului esimerkiksi Kiina, Brasilia, Meksiko, Argentiina, Kuuba, Vietnam, Portugali, Italia, Suomi, Norja, Saudi-Arabia ja Egypti. Kuten voi huomata, listaan kuuluu valtioita, jotka ovat hyvin erilaisia toisistaan. Siihen kuuluu sekä kapitalistisia että sosialistisia valtioita. Valtioita yhdistää niiden rakenteellisen aseman lisäksi vahva valtiokontrolli taloudesta sekä useimman kohdalla melko samankaltainen teollisen kehityksen taso.

Maailmanjärjestelmätutkijat eivät ole yksimielisiä kaikesta. Yksi olennainen ero on, miten he näkevät sosialistiset valtiot ja entisen ”sosialistisen blokin”. Useimmille maailmajärjestelmätutkijoille Neuvostoliiton johtama blokki oli osa kapitalistista maailmanjärjestelmää. Wallersteinin (1979) mukaan sosialistiset valtiot pitäisi nähdä isoina valtiokorporaatioina, jotka ovat integroituneet globaaliin kapitalistiseen talouteen. Tätä argumenttia tukee esimerkiksi se, että Neuvostojärjestelmä

oli riippuvainen öljyn ja maakaasun viennistä kapitalistiseen länteen vahvaa valuuttaa vastaan, jolla se osti maataloustuotteita, kuten viljaa lännestä.

Tästä huolimatta ei pitäisi väheksyä kuinka ulkopuolella globaalista kapitalismista sosialistiset valtiot, kuten Neuvostoliitto ja Kiina olivat. Wallerstein tulkitsi tämän äärimmäisenä protektionismin muotona ja autarkiana eli taloutena, joka pyrki lähes täydelliseen omavaraisuuteen. Amin (2016) sen sijaan toi esille sen, että sosialistiset valtiot toimivat erilaisen tuotannonmuodon logiikan mukaan kuin kapitalistiset. Merkittävä esimerkki tästä on se, että Neuvostojärjestelmässä vuraat keskusalueet (Länsi-Venäjä, Ukraina, Valko-Venäjä ja myöhemmin Baltian tasavallat) eivät imeneet lisäarvoa periferialta vaan lisäarvon virtauksen suunta oli päinvastainen kuin kapitalistisessa keskus-periferia suhteessa. Toisin sanoen kyse ei ollut riistosuhteesta, vaan pääomasiirrot kiihdyttivät taloudellista ja teknologista kehitystä Neuvostoliiton periferialle, kuten Keski-Aasian tasavalloille.

Hegemonia on olennainen käsite maailmanjärjestelmänalyysissa. Käsitteen alkuperäinen kehittäjä oli italialainen marxilainen teoreetikko Antonio Gramsci. Hän ajatteli sitä ideologisena ja kulttuurisena prosessina, jolla eliitti legitimoit valtansa kansan mielissä. Se on luonteeltaan enemmän suostuttelevaa valtaa kuin väkivaltaista pakottamista.

Maailmanjärjestelmänalyysissa hegemonia viittaa tilanteisiin, joissa yksi valtio yhdistää taloudellista, poliittista ja rahallista ylivaltaa kontrolloidakseen muita vahvoja valtioita. Hegemoninen valtio johtaa muita sotilaallisesti ja kulttuurisesti. Se määrittää pelin säännöt. Hegemoneja on ollut vain muutama modernin maailmanjärjestelmän historiassa ja niiden hegemoniset aikakaudet tai syklit ovat olleet melko lyhyitä. Hollanti oli hegemoni 1600-luvun puolivälissä, Iso-Britannia 1800-luvulla ja Yhdysvallat 1900-luvulla toisen maailmansodan jälkeen. Lyhyen aikaa nämä valtiot pystyivät hallitsemaan kansainvälistä järjestelmää sekä maailmantaloutta tuotannossa, kaupankäynnissä ja rahoituksessa. Niillä oli merkittävä määrä sotilaallista voimaa, mutta ne eivät joutuneet käyttämään sitä liikaa. Näiden valtioiden vaikutus ulottui myös kulttuurisen diskurssin muodostamiseen, jolla maailmaa jäsenettiin ja tulkittiin. (Wallerstein, 2004, 57–58.)

Hegemonit nousevat usein melko pitkän ja kaoottisen sotaosan jakson jälkeen. Ne luovat vakauden järjestelmään, jolloin johtavat monopolifirmat menestyvät huimasti. Melko pian kuitenkin muut valtiot kehittävät tuotantokapasiteettiaan ja hegemonin valta heikkenee. Se alkaa käyttämään sotilaallista voimaa paljon enemmän kuin ennen säilyttääkseen asemansa. Tämä on jo merkki hegemonin laskusta. Muut valtiot tulkitsevat sen voiman käytön heikkoutena eikä vahvuutena (Wallerstein, 2004, 59). Yleensä tässä kohtaa maailmanjärjestelmä kriisiytyy ja alkaa uusi konfliktien aikakausi. Vahvat valtiot ovat tässä kohtaa ristiriitaisessa tilanteessa. Toisaalta ne ovat ankarassa

kilpailussa keskenään samankaltaisesti kuin yritykset, mutta toisaalta niillä on yhteinen intressi pitää kansainvälinen järjestys ja koko maailmanjärjestelmä funktionaalisenä pääoman kasautumista varten.

3. Kiina ja maailmanjärjestelmä

3.1 Kiinan historiallinen asema maailmanjärjestelmässä 1800–1978

Historiallisesti Kiina oli ajanlaskun alusta aina 1800-luvun alkuun saakka yksi maailman suurimmista talouksista. Sinä aikana se oli usein edellä muuta maailmaa teknologisesti ja taloudellisesti. Itä-Aasiassa oli Kiinan Cefeng-järjestelmä, jossa Kiinan ympärillä olevat valtiot tunnistivat sen johtajana. Japanin, Korean, Vietnamin, Burman, Laoksen ja muiden lähivaltioiden johtajat saivat poliittisen legitimitteettinsä ja maittensa sotilaallisen suojelun Kiinan keisarilta, joka antoi johtajille niiden keisarilliset arvonimet (Li, 2008, 5). 1400–1800-luvuilla Kiinan ympärillä oli maailmanlaajuinen talous, jolloin suurin osa maailman hopeasta päätyi Kiinaan sen suuren silkki-, tee-, elohopea- ja posliiniviennin ansiosta (Frank, 1998, 111–112, 117).

Kiinan raju lasku alkoi sen hävittyä Oopiumisodat (1839–1842 ja 1856–1860) Iso-Britannialle. Seuraavan sadan vuoden aikana Kiina osittain kolonisoitiin ja sen talous kutistui sen joutuessa maksamaan loputtomia veroja ja velkoja länsimaisille suurvalloille ja Japanille. Qing-dynastia romahti, maa oli vuosikymmeniä sisällissodassa ja se joutui taistelemaan Japania vastaan toisessa maailmansodassa, jonka seurauksena noin 20 miljoonaa sen kansalaista menehtyi. Tämän ”nöyryytyksen vuosisadan” aikana maa laski maailmanjärjestelmässä keskuksesta periferiaan siten, että vuonna 1949 kommunistien voitettua sisällissodan siitä oli tullut yksi maailman köyhimmistä valtioista (Ross, 2021, 54).

Kiinan kommunistinen puolue perusti Kiinan kansantasavallan (kiin. Zhōnghuá Rénmín Gònghéguó) lokakuussa 1949. Puolueen kannatuksen perusta oli erityisesti maan talonpoikaisväestö (Meisner, 1999). Mao Tse-Tungin johtamana Kiina kykeni tällöin yhtenäistämään manner-Kiinan alueen yhden keskushallituksen suvereniteetin alle. Kiinan lasku maailmanjärjestelmässä päättyi ja sen uudelleen nousu alkoi. Tätä heijastaa esimerkiksi se, että vuonna 1949 kommunistien tultua valtaan Kiinan elinajanodote oli noin 35–40 vuotta. Vuonna 1980 elinajanodote oli noussut 65,5 vuoteen. Tämä on edelleen yksi tallennetun globaalin historian nopeimpia pysyviä elinajanodotteen nousuja (Babiarz et al., 2015). Kiinan sosiaalisen hyvinvoinnin kehitys oli siis hyvin nopeaa 1950–1980-vuosien välillä.

Mao-aikakausi oli myös nopean teollistumisen aikakausi. Vuosien 1952 ja 1977 välillä Kiinan teollisuustuotanto kasvoi keskimäärin 11,3 prosenttia vuodessa, jolloin maatalousyhteiskunta muuntautui suhteellisen teollistuneeksi valtioksi. Sen talouskasvu näiden vuosien välillä oli nopeampaa kuin Saksan, Japanin ja Neuvostoliiton (siihen mennessä nopeinten teollistuneet valtiot) kun ne olivat vastaavassa historiallisen kehityksen vaiheessa. (Meisner, 1999, 415, 417–18). Jo 1970-luvun lopulla Kiina oli maailman viidenneksi suurin teollinen tuottaja (West & Lansing, 2018).

Toisaalta maolainen aikakausi oli myös suurten vastoinkäymisten periodi. Esimerkiksi, katastrofaalisesti epäonnistunut modernisaatioyritys ”suuri harppaus eteenpäin” johti miljoonien kansalaisten menehtymiseen nälänhädässä (ks. esim. Meisner, 1999, 214–239; vrt. Li, 2008, 38–52). Tästä huolimatta tämä oli kokonaisuudessaan aikakausi, jolloin Kiina nousi periferiasta puoliperiferiaan maailmanjärjestelmässä. Kiina seurasi Neuvostoliiton strategiaa, jota Wallerstein (1979, 31) kutsui ”merkantilistiseksi osittaisen maailmantaloudesta pois vetäytymisen” strategiaksi, jotta se kykeni nousemaan maailmanjärjestelmässä. Tähän strategiaan kuului taloudellinen autarkia, tuotantovälineiden valtio-omistus ja talouden keskussuunnittelu eli käytännössä valtion monopoli kotimaisilla markkinoilla. Näin Kiina pystyi minimoimaan lisäarvon siirron itseltään keskusvaltioihin, joka olisi seurauksena rajojen ylittävistä pääomavirtauksista ja epätasa-arvoisesta kaupasta. (Li, 2008, 27.)

Kiinalla ja Yhdysvalloilla ei ollut diplomaattisia suhteita Kiinan vallankumouksen jälkeen. 1949–1971 Yhdysvallat tunnistivat Kiinan tasavallan hallituksen, joka hallitsee Taiwanin saarella, Kiinan legitiimiksi hallitukseksi. Kiinan kansantasavallan tukena kansainvälisesti toimi Neuvostoliitto, kunnes maiden välit romahtivat 1960-luvun alussa. Tästä eteenpäin maat olivat keskenään kylmässä sodassa aina vuoteen 1989 saakka. Kiinan ja Yhdysvaltojen suhteet muuttuivat 1970-luvun alussa, kun maiden ulkoministerit Zhou Enlai ja Henry Kissinger tapasivat Pekingissä. Tämän jälkeen valtioiden johtajat Mao Tse-Tung ja Richard Nixon tapasivat toisensa, ja Kiina aloitti integraationsa Yhdysvaltojen johtamaan kansainväliseen järjestelmään. Tämä oli osittainen perusta Maon kuoleman (vuonna 1976) jälkeisille reformeille, joita maan uusi de facto johtaja Deng Xiaoping rupesi toteuttamaan vuonna 1978.

Deng Xiaoping koki, että myöhäisen Mao-aikakauden ongelma oli liiallinen keskittyminen tuotannosuhteisiin tuotannonvoimien kustannuksella. Hänelle maan vaurastuminen ja teknologinen kehitys olivat tärkeämpiä tavoitteita kuin kulttuurivallankumouksen (1966–1976) aikainen luokkasota. 1980-luvulla Dengin johdolla Kiina aloitti muutoksen suunnitelmataloudesta markkinataloudeksi ja avautui maailmantaloudelle, jolloin länsimaiset firmat alkoivat investoida Kiinaan. Vuosien 1979–2009 välillä Kiinan talous kasvoi keskimäärin 9,9 prosenttia vuodessa (Lin,

2012, 4). Sinä aikana maa integroitui syvemmin maailmanjärjestelmään ja siitä tuli teollisen tuotannon jättiläinen.

3.2 Maailmanjärjestelmätutkijat Kiinan noususta 1978–2009

Arrighin vuonna 2007 julkaistussa teoksessa *Adam Smith in Beijing: Lineages of the Twenty-First Century* hän käy yksityiskohtaisesti läpi Yhdysvaltojen hegemonian laskun maailmanjärjestelmässä. Samanaikaisesti, kun Yhdysvallat oli sotimassa Afganistanissa ja Irakissa, Kiina jatkoi rauhallista nousuaan. Kirjan 12. luvussa hän tarkastelee Kiinan nousun alkuperää ja dynamiikkaa.

Arrighi (2007, 355) kritisoi sitä näkemystä, jonka mukaan Kiinan nopea nousu vuodesta 1978 lähtien on uusliberaalin talouspolitiikan seurausta. Uusliberalismin voi tässä kontekstissa ymmärtää ”shokkiterapia” talouspolitiikkana, joka vaatii julkisen omaisuuden yksityistämistä, markkinasääntelyn poistamista eli niin sanottua pientä valtiota, kaupan vapauttamista sekä julkisten palvelujen leikkauksia minimiin. Kiinan talouskasvu kiihtyi selvästi sen jälkeen, kun se 1980-luvulla toteutti markkinareformeja sekä avasi taloutensa ulkomaan kaupalle ja investoinneille, mutta se ei koskaan luopunut pääomakontrolleista ja valtio-omistuksesta talouden merkittävimmillä alueilla. Kiina ei siis koskaan toteuttanut Maailmanpankin neuvomia uusliberaaleja reformeja sokeasti. Se toteutti vain ne reformit, joiden se näki edistävän sen omia kansallisia intressejä eikä vain länsimaisen suurpääoman ja Yhdysvaltojen valtiovarainministeriön intressejä (Arrighi, 2007, 355).

Kiina harvoin yksityisti valtion omistamia yrityksiä. Sen sijaan se altisti ne kilpailulle sekä muiden valtionyritysten että yksityisen sektorin yritysten kanssa. Samanaikaisesti hallitus silti investoi suuret määrät rahaa uusiin teollisuusaloihin, koulutuksen modernisointiin ja laajentamiseen sekä massiivisiin infrastruktuuriprojekteihin. Ulkomainen pääoma ei investoinut Kiinaan suuria määriä vain sen takia, että sen työvoima oli halpaa. Olennaista oli nimenomaan kiinalaisten työläisten korkea laatu terveydeltä, koulutukselta sekä kyvyltä itsejohtamiseen. (Arrighi, 2007, 351, 356.) Ulkomainen pääoma investoi Kiinaan siis vasta, kun se oli itse luonut perustan talouskasvulle.

Tämä oli osa Kiinan vallankumouksen perintöä. Vallankumouksen perintöä oli myös 1950-luvun maareformit, joissa maat jaettiin uudelleen maanomistajaluokalta (engl. landed gentry) maanviljelijöille (engl. peasantry). Kun Kiina liikkui pois kommuunijärjestelmästä kotitalouksien omavastuujärjestelmään 1970-luvun lopulla, maanviljelijöiden maita ei silti yksityistetty. Arrighi (2007, 361) kutsuu tätä ”kasautumiseksi ilman anastamista” (engl. accumulation without dispossession), mikä tarkoittaa sitä, että pääoman kasautuminen ja teollinen kasvu tapahtuu ilman, että maanviljelijät joutuisivat luopumaan maistaan tai ensisijaisista elinkeinon lähteistään. Tämä on päinvastaista verrattuna länsimaiseen kapitalistiseen teollistumiseen, jossa talonpojat poistettiin

väkivalloin mailtaan, minkä myötä teolliseen tuotantoon syntyi uusi palkkatyöläisluokka, proletariaatti.

Se, että Kiinassa maa ei ole yksityinen hyödyke, jota voi ostaa ja myydä (vuokraaminen on eräällä tavalla mahdollista), on mahdollistanut kontrolloidun urbanisaatioprosessin, jossa urbaaneilla työläisillä on riittävä asumisen ja työllisyyden taso (Amin, 2013). Tämä taas mahdollisti niin maaseudun kuin kaupungin asukkaiden tulotason nousun. Kiina keskittyi laajojen inhimillisten resurssien hyödyntämiseen eli työvoimavaltaiseen tuotantoon, joka hyödyntää edullista koulutettua työvoimaa eikä kalliita koneita tai työnjohtajia (Arrighi, 2007, 365). Näin se kykeni luomaan työpaikkoja suurelle väestölle, minkä ansiosta koko väestö hyötyi talouskasvusta jossain määrin.

Li Minqi (2008) ottaa kirjassaan *The Rise of China and the Demise of the Capitalist World-Economy* huomattavasti kriittisemmän kannan Deng Xiaopingin 1970-luvun lopulla ja 1980-luvun alussa toteuttamiin reformeihin kuin Arrighi ja Amin. Hän korostaa sitä, miten reformit poistivat Mao-ajan työturvallisuuden ja sosiaaliturvajärjestelmän. Lin mukaan maatalousreformit nimenomaan puskiivat maalaisväestön kaupunkiin työskentelemään hikipajaloihin tuottamaan alhaisten kustannusten vientituotteita koko maailmalle (Li, 2008, 70). Tämä oli hänen mukaansa Kiinan ”kapitalistisen nousun” perusta.

Dengin reformit johtivat kovan kilpailutalouden syntyyn Kiinassa. Arrighi (2007, 360) myöntää, että ankara kilpailu yritysten välillä poisti Mao-ajan työturvallisuuden urbaaneilta työläisiltä ja johti erityisesti siirtolaistyöläisten äärimmäiseen riistoon tiettyinä aikakausina. Tästä huolimatta, jos Kiinaa verrataan muihin maihin, jotka ovat samankaltaisen talouden kehityksen tasolla (BKT asukasta kohden), on sen työläisten oikeudet ja mahdollisuudet aina olleet keskimäärin paremmat.

Tästä huolimatta Arrighi (2007, 369) tuo esiin, että varhaisen länsimaisen kapitalismin traditio ”pääoman kasautuminen anastamalla” (engl. accumulation by dispossession) tai primitiivinen kasautuminen, kuten marxilaiset sitä usein kutsuvat, on ollut myös merkittävä tendenssi Kiinan nousussa. Tämä tarkoittaa tässä kontekstissa taloudellista prosessia, jossa varallisuuden ja pääoman kasaaminen tapahtuu työläisten ja maaseudun asukkaiden, resurssien, maan tai muun omaisuuden anastamisen kautta. Tämä voi sisältää julkisten varojen väärinkäyttöä ja kavaltamista tai julkisen omaisuuden yksityistämistä, joka johtaa suurten omaisuuksien kasaantumiseen tietyille etuoikeutetuille ryhmille samalla, kun maanviljelijät ja työläiset menettävät pääsyn omiin resursseihinsa, tuotannonvälineisiinsä tai elinkeinolähteisiinsä. Tämän voi ymmärtää myös kasautumisena, jolla on yleisesti negatiiviset sosiaaliset seuraukset, kuten kasvava köyhyys valtaosalle väestöä.

Arrighin (2007) mukaan nämä pääoman kasautumisen vastakkaiset tendenssit olivat kumpikin osa Kiinan nousua. 1990-luvulla, jota Boer (2021, 93) kutsuu ”villiksi ysäriksi”, anastaminen ja korruptio pääoman kasautumisessa oli nopeasti edistyvä tendenssi, joka tukee Lin (2008) näkemyksiä siitä, että Kiina olisi kääntynyt uusliberaaliin suuntaan. Tästä huolimatta Arrighi väittää, että 2000-luvulla Hu Jintaon reformien myötä kasautuminen ilman anastamista ilmaantui takaisin päätendenssiksi (Arrighi, 2007, 369). Esimerkiksi hallituksen tällöin toteuttamat maaseudun terveydenhuollon ja koulutuksen uudistukset pyrkivät vähentämään köyhyyttä ja vähentämään eriarvoisuutta. Vuonna 2003 alkanut ”uusi maaseutuyhteistyö-terveydenhuoltojärjestelmä” onnistuneesti vähensi riskiä Länsi-Kiinan maaseudun kotitalouksille päätyä köyhyyteen (Qin et al., 2021).

Arrighi (2007) korostaa jatkuvuutta Kiinan kehityksessä 1950-luvulta 2000-luvulle saakka. Sosialistinen traditio on maassa edelleen hyvin vahva huolimatta markkinareformeista. Hän argumentoi, että Kiinan taloudellinen nousu Dengin aikakaudella 1980-luvulta 2000-luvun alkuun perustuu Mao-ajan sosiaalisille saavutuksille, joita olivat elinajanodotteen lähes kaksinkertaistuminen ja väestön lukutaidon kasvu. Li (2008) korostaa myös näitä Mao-aikakauden sosiaalisia saavutuksia, mutta näkee Dengin reformit fundamentaalisenä katkona Kiinan kehityksessä ja nimenomaan kiinalaisen sosialismin loppuna.

Li (2008) identifioi Kiinan integroitumisen globaaliin kapitalistiseen talouteen syyksi sen nopeaan talouskasvuun. Hänen mukaansa tämä integraatio on myös osasy, miksi Kiinan nousu ei ole kestäväällä pohjalla. Keskusvaltioiden firmat ovat hyötyneet Kiinan suurenmoisesta varannosta halpaa työvoimaa. Lisäksi kapitalistit pystyvät puskemaan työläisten palkat ja työolot alaspäin keskusvaltioissa uhkaamalla ulkoistaa tuotannon Kiinaan. Toisaalta Kiinan halvat vientituotteet puskivat monien teollisten hyödykkeiden hintoja alaspäin, minkä ansiosta kiinalaisten työläisten tuottama lisäarvo siirtyy keskusvaltioihin ja nostaa keskusvaltioiden kapitalistien voittotasoa ylöspäin (Li, 2008, 70–71). Lin (2008) mukaan tämä malli ei luultavasti voi olla kestävä, koska se perustuu jatkuvaan kauppataseen ylijäämään, joka vaatii, että on tarpeeksi valtioita, joilla on alijäämä. Tämän takia Li ennusti ylituotannon kriisiä Kiinalle, jossa se ei löydä tarpeeksi ostajia hyödykkeilleen.

Kuten jo aikaisemmin mainittu, Wallersteinille (1976) Kiina oli 1970-luvulla puoliperiferian valtio. 2000-luvun alussa se oli edelleen puoliperiferian valtio, mutta selvästi vahvempi puoliperiferian valtio kuin esimerkiksi muut BRICS-maat (Brasilia, Venäjä, Intia ja Etelä-Afrikka). Tällöin alkoi Joshua Cooper Ramon (2004) mukaan muodostua ”Pekingin konsensus”. Hänen mukaansa Kiinan nousu on avannut tien muille maailman valtioille kehittyä sellaisella tavalla, että ne pysyvät aidosti suvereenina valtioina, jotka pitävät kiinni omista elämäntavoistaan ja poliittisista valinnoista.

Pekingin konsensus on viehättävä globaalinen etelän (Afrikka, Aasia ja latinalainen Amerikka) valtioiden kannalta, koska se korostaa ”lokalisaatiota” eli sitä, että kehitys täytyy muokata paikallisiin olosuhteisiin ja tarpeisiin sopivaksi. Tämä on päinvastaista ”Washington konsensusiin”, joka suosittelee uusliberaalia ”shokkiterapiaa” kaikille maille. Tämän lisäksi Pekingin konsensus korostaa monenkeskistä (engl. multilateral) kansainvälistä järjestystä, jossa globaali järjestelmä perustuu taloudelliselle keskinäisriippuvuudelle, mutta siten, että poliittisia ja kulttuurisia eroja valtioiden välillä kunnioitetaan. Tämä on päinvastainen politiikka verrattuna Yhdysvaltojen ajamaan yksipuoliseen (engl. unilateral) politiikkaan. (Arrighi, 2007, 379). Kun Yhdysvallat tekee poliittisia päätöksiä, se ei ota muita valtioita huomioon päätöksenteossa ja käyttää usein sotilaallista voimaa muita valtioita vastaan. Sen laittomat hyökkäyssodat vuodesta 1999 eteenpäin Jugoslaviassa (Parenti, 2000), Irakissa (ks. esim. Chomsky, 2003; Blum, 2006), Afganistanissa, Libyassa (McKinney, 2012) ja muualla ovat muun muassa rajuja esimerkkejä tällaisesta toiminnasta.

Arrighin (2007, 389) mukaan jos Kiina kykenee vahvistamaan omia traditioitaan, se tulee vaikuttamaan maailmanlaajuiseen sivilisaatioiden yhteisön muodostumiseen, jossa maat aidosti kunnioittavat toistensa kulttuurisia eroja. Sen omia traditioita ovat muun muassa sisäinen markkinaperustainen kehitys, kasautuminen ilman anastamista, enemmän inhimillisten kuin ei-inhimillisten resurssien mobilisoiminen sekä hallinto, jossa kansalaiset osallistuvat poliittisiin päätöksiin. Nojautumalla näihin perinteisiin sillä on mahdollisuus jatkaa nousuaan ja vaikuttaa rakentavasti globaaliin kehitykseen. Toisaalta Arrighi näkee myös toisen mahdollisuuden, missä maailmanjärjestelmä ajautuu kaaokseen ja eskaloituvan väkivallan kierteeseen.

Li (2008) argumentoi, että Kiina ei luultavasti tule nousemaan puoliperiferian asemasta maailmanjärjestelmän keskukseen. Hänen mukaansa Kiinan kapitalistinen talous ei ole kestäväällä pohjalla. Kasvava sosiaalinen ja taloudellinen eriarvoisuus destabilisoivat maan sisäistä järjestelmää, ja ylituotanto länsimaisille markkinoille, jäljellä olevan ylimääräisen työvoimavarannon kuluminen loppuun sekä kasvavat palkat Kiinassa aiheuttavat merkittävää painetta kiinalaisten kapitalistien voittotasolle ja mahdollisuudelle kasata pääomaa (Li, 2008, 91–92). Tämän lisäksi hän arvioi, että Kiinalle ei yksinkertaisesti ole tilaa rakenteellisesti tilaa maailmanjärjestelmässä sen suuren koon takia. Kun Kiina ryhtyy kilpailuun puoliperiferian ja keskusvaltioiden kanssa globaaleissa hyödykkeitä, se pistää massiivisen kokonsa takia suuren paineen voittotasolle maailmanlaajuisesti. Sen lisäksi hän korostaa vielä ekologian aspektia eli sitä, että rajallisten resurssien maapallo ei kestä näin suuren valtion uutta pääoman kasautumisen sykliä. Näiden syiden takia hän ajattelee, että jos Kiina jatkaa nousuaan, se tulee pikemminkin destabilisoimaan kuin stabilisoimaan maailmanjärjestelmää, mikä on päinvastoin kuin Arrighi arvioi.

4. Puoliperiferiasta innovaatiokeskukseksi: Kiinan sähköautoteollisuus ja ei-kapitalistinen kasautuminen

2000-luvun alussa, kun Arrighi ja Li arvioivat Kiinan tulevaisuutta, maa oli vielä puoliperiferian valtio. Siitä oli tullut ”maailman tehdas”. Se tuotti matalan ja keskitason lisätyn arvon hyödykkeitä, kuten tekstiilejä, teräsputkia, muovileluja ja elektroniikkatuotteiden kokoonpanoa. Kiinalaiset yritykset toimivat globaaleissa arvoketjuissa pääasiassa väliportaan tuottajina ilman omia patentteja. Maa ei ollut vielä innovaattori millään teollisuudenalalla ja sen teollisuus oli riippuvainen ulkomaisesta teknologiasta ja lisensseistä.

2020-luvulla tilanne on muuttunut radikaalisti. Vaikka Kiina edelleen tuottaa myös alhaisen lisätyn arvon tuotteita, se johtaa nyt globaalisti 37 huipputeknologian alassa 44:stä, joihin kuuluu esimerkiksi robotiikka, tekoäly ja avaruusteknologia (Australian Strategic Policy Institute, 2024). Siitä on tullut korkean lisäarvon hyödykkeiden tuottaja, innovaattori ja viejä. Kiinan autotuotannon kehitys kuvastaa hyvin sen nousua globaalissa arvoketjussa ja siten myös sen siirtymää puoliperiferiasta kohti maailmanjärjestelmän keskusta.

Kiinan ensimmäinen autotehdas First Automotive Works Corporation perustettiin vuonna 1953 Neuvostoliiton avustuksella. Kuitenkin seuraavan kolmenkymmenen vuoden ajan Kiinan autoteollisuus ei kehittynyt paljoakaan. Kiinan ja länsimaiden suhteiden normalisoiduttua 1970-luvun lopulla ja Kiinan avauduttua ulkomaisille investoinneille tilanne muuttui.

Vuonna 1984 saksalaisen autoteollisuuden jätti Volkswagen ja kiinalainen Shanghai Automotive Industry Corporation muodostivat kansainvälisen yhteisyrityksen (engl. international joint venture). Tästä alkoi Kiinan strategia, jossa se kutsui ulkomaisia autonvalmistajia yhteistyöhön kotimaisten yhtiöiden kanssa. Maa antoi ulkomaisille yrityksille oikeuden myydä tuotteitaan sen kasvavilla markkinoilla sillä ehdolla, että ne perustivat yhteisyrityksiä kiinalaisten yritysten kanssa, jonka ansiosta kiinalaiset firmat voisivat päästä käsiksi kehittyneeseen teknologiaan ja insinööritaitoon (Nam, 2011).

Ulkomaisten investointien avulla Kiinasta kehittyi vuoteen 2008 mennessä maailman suurin autonvalmistaja. Tämän lisäksi vuonna 2009 maassa oli jo maailman toiseksi suurimmat henkilöautomarkkinat, jossa 95 prosenttia kysynnästä katettiin kotimaisella tuotannolla. Yhteisyritysstrategia oli menestys Kiinalle siinä mielessä, että länsimaisten yritysten tuotanto siirtyi Kiinaan, joka edisti merkittävästi sen talouskasvua. Strategian tarkoitus oli kuitenkin myös kehittää teknologisesti itsenäisiä ja kilpailukykyisiä kiinalaisia yrityksiä mahdollisimman nopeasti, mutta

vuonna 2009 Kiinan henkilöautomarkkinoista yli kaksi kolmasosaa koostui edelleen ulkomaisilla lisensseillä valmistetuista malleista. (Nam, 2011.) Teknologinen kehitys ei siis edennyt yhtä nopeasti kuin tuotantokapasiteetin kasvu.

Tämä kuvastaa hyvin Kiinan tällöistä asemaa puoliperiferian valtiona maailmanjärjestelmässä. Kiinalaiset autonvalmistajat, kuten BYD (Build Your Dreams), Chery ja Geely olivat jo merkittäviä tuottajia, mutta edelleen riippuvaisia keskusvaltioiden yritysten investoinneista, teknologioista ja lisensseistä. Keskusvaltioiden yritykset hyötyivät Kiinaan nopeasti kasvavista markkinoista ja Arrighin (2007, 351) mukaan myös sen halvasta, korkealaatuisesta ja itsejohtamiseen kykenevästä työvoimasta. Koska ulkomaiset autonvalmistajat hallitsivat yhteisyritysten teknistä päätöksentekoa, ne kykenivät estämään kriittisten teknologisten tietojen vuotamisen kiinalaisille kumppaneille (Nam, 2011).

Vaikka 2010-vuoteen tultaessa Kiinan autoteollisuus oli kasvanut merkittävästi ja maan yritykset kykenivät valmistamaan ajoneuvoja suuressa mittakaavassa, teknologinen riippuvuus länsimaisista ja japanilaisista valmistajista jatkui. Kiinalaiset yritykset olivat pitkälti vielä kopiointivaiheessa ja suurimmat voitot menivät edelleen kansainvälisille autonvalmistajille, jotka myivät kiinalaisille yrityksille lisenssejä ja hallitsivat korkeamman lisäarvon osia, kuten polttomoottoreita. Noustakseen globaalissa arvoketjussa, se aloitti massiivisen valtio-ohjatun puskun teknologiseen kehitykseen.

Puoliperiferian valtioiden täytyy pyrkiä liikkumaan ylöspäin maailmanjärjestelmän hierarkiassa, koska muuten ne tullaan puskemaan alas (Wallerstein, 2004, 57). Jotta maa voi nousta hierarkiassa, sen täytyy pyrkiä kehittymään tuottajana eli nousemaan globaalissa arvoketjussa. Nostaakseen statustaan tuottajana vuonna 2015 Kiina laukaisi teollisen ja teknologisen kehityksen strategian *Made in China 2025*. Tämän strategian tavoite oli syöstä Kiina ”maailman tehtaan” asemasta innovaatiovetoiseksi korkean lisäarvon ja teknologian hyödykkeiden tuottajaksi (Li & Branstetter, 2024). Olennaisesti tähän strategiaan kuului myös pyrkimys kehittää maan autoteollisuutta.

Innovaatio voidaan ymmärtää tuotteena tai prosessina, joka on uusi tai joka on jo olemassa, mutta sitä on paranneltu (Taylor, 2017). Sen sijaan, että Kiina olisi pyrkinyt innovaatioon polttomoottoriautojen tuotannossa, se päätti jo ennen *Made in China 2025* -aloitetta keskittyä sähköautoteollisuutensa kehittämiseen. Päätökseen vaikutti kasvavat ympäristöpaineet ja resurssirajoitteet sekä mahdollisuus vahvistaa kotimaisten autonvalmistajien teknologia- ja kilpailukykyä (in der Heiden, 2015). Sähköautojen kehityksen myötä Kiina ei pelkästään kykenisi ottamaan keskusvaltiot kiinni teknologisesti, mutta sillä olisi myös mahdollisuus nousta alan johtajaksi ilman merkittävää riippuvuutta keskusvaltioiden yrityksistä.

Kiinan sähköajoneuvoteollisuuden kehitys toteutettiin merkittäväällä valtion ohjauksella ja strategisella suunnittelulla. Ensimmäisenä keskushallitus ilmaisi paikallisille hallituksille tarpeesta kehittää sähköajoneuvoja. Sen jälkeen paikallishallitukset valitsivat joko julkisen tai yksityisen sektorin yrityksen, jota tukea tuotannossa (Jin, 2023, 97–98). Hallitus valvoi koko teollisuutta ja sähköajoneuvomarkkinoita voimakkailla keinoilla, kuten suorilla tuilla, kiintiöillä ja pakollisilla standardeilla yrityksille (Xue & Yuan, 2024). Vuosina 2009–2022 se tuki sähköautojen valmistajia yli 200 miljardin renminbin tuilla ja verokevennyksillä. Tämän lisäksi se kannusti kuluttajia ostamaan sähköautoja. Kiinassa polttomoottoriautoille rekisterikilven saaminen kestää usein vuosikausia tai edellyttää kuluttajalta huomattavia kustannuksia, mutta sähköautojen ostajille rekisteröintiprosessi vapautettiin näistä rajoitteista. (Yang, 2023.) Sähköajoneuvoteollisuuden kehityksessä valtio ja yksityiset yritykset sekä suunnittelu- ja markkinamekanismit olivat dialektisessa suhteessa keskenään, joka kiihdytti innovaatiota.

Valtiolla on ollut olennainen rooli Kiinan sähköautoteollisuuden kehittämisessä. Maa ei ole siis kääntynyt uusliberaaliin yksityistämisen ja markkinasäätelyn suuntaan, kuten Li (2008) arvioi. Sen sijaan maa on pitäytynyt omissa traditioissaan, mukaan lukien sosialistisessa traditiossa, kuten Arrighi (2007) arvioi. Kapitalistisen talouden kontekstissa korkeat palkat pakottavat kapitalistisen luokan teknologiseen innovaatioon, jotta se voi korvata kallistuneen työvoiman uusilla tuotannonvälineillä. Kiinassa palkat ovat alhaisemmat kuin länsimaissa, mutta investoinnit teknologioiden tutkimukseen ja kehitykseen ovat jo vuodesta 2012 saakka olleet suurempi osa Kiinan bruttokansantuotteesta kuin koko Euroopan unionilla (Van Noorden, 2014). Valtio aktiivisesti puskee yrityksiä kehittämään teknologioita, vaikka yritysten lyhytaikaisten voittomarginaalien kannalta olisi kannattavampaa jatkaa työvoimavaltaista alhaisemman teknologian tuotantoa.

Kiinan talouden suurimmat johtavat sektorit ovat valtion omistuksessa, joka mahdollistaa sen, että valtio kykenee sääntelemään koko talouden investointitasoa (Ross, 2021, 153). Kiina käyttää julkista rahoitusta ja teollista politiikkaa ohjatakseen investointeja ja tuotantoa sosiaalisia päämääriä ja kansallisia kehitystarpeita varten. Toisin sanoin Kiinassa pääoman kasautuminen ei palvele ensisijaisesti yksityisen voiton tuottamista vaan se palvelee yhteiskunnallista kehitystä ja tarpeita.

Li (2008) tekee erotuksen sosialistisen ja kapitalistisen kasautumisen välillä. Vaikka sosialistiset valtiot ovat osa kapitalistista maailmanjärjestelmää ja niitä ajaa sama pääoman kasautumisen logiikka, ne tästä huolimatta edustavat ”erilaista valtion organisoinnin muotoa”, jossa niiden sisäiset taloudelliset ja poliittiset suhteet ovat suhteellisen suotuisia työläisille toisin kuin kapitalistisissa periferian ja puoliperiferian valtioissa (Li, 2008, 31). Tuotantoa ohjaa enemmän kansalaisten tarpeet kuin yksityinen voitto. Lin arvion mukaan Kiinasta tuli kapitalistinen talous viimeistään 1990-luvulla,

mutta Kiinan sähköautoteollisuuden kehityksen 2010-luvulla voi tulkita esimerkkinä ei-kapitalistisesta kasautumisesta.

Teknologinen kehitys ei ole pelkästään tuonut suuria voittoja kiinalaisille autonvalmistajille, vaan se on myös vahvistanut maan teknologista suvereniteettia eli kehitys on palvellut laajempaa kansallista intressiä. Tätäkin merkittävämpää on se, että ympäristöongelmat, kuten saaste ajoi Kiinan hallituksen kehittämään sähköajoneuvoja. Arrighi (2007, 377) huomauttaa, että ympäristön pilaantuminen ja saaste olivat yksi suurimmista syistä mielenosoituksille Kiinassa 2000-luvun alussa. Sähköajoneuvojen, mukaan lukien sähköistetyn julkisen liikenteen infrastruktuurin, kehittäminen on ollut tärkeä keino parantaa ympäristön laatua Kiinassa. Vaikka Kiinan talousjärjestelmä on nykyään erilainen kuin se oli 1950–1970-luvuilla yhdistäen nykyään sekä valtion pitkäaikaista suunnittelua että markkinamekanismeja, on pääoman kasautuminen ainakin sähköautojen tuotannon tapauksessa palvellut kansalaisten hyvinvoinnin tarpeita eikä ainoastaan yhtiöiden voittotavoitteita. Pääoman kasautuminen ilman anastamista ja sosialistinen kasautuminen ovat kenties täten johtavat kasautumisen tendenssit nykypäivän Kiinassa. Onkin useita tutkijoita, jotka argumentoivat, että Kiina on edelleen sosialistinen valtio (ks. esim. Losurdo, 2017; Boer, 2021; Ross, 2021; Jabbour et al., 2021; Desai, 2023).

2020-luvulla kiinalaiset yritykset, kuten BYD ovat sähköautojen johtavia tuottajia, kehittäjiä ja viejiä. Vuonna 2023 Kiinan autovienti ylitti ensimmäisen kerran Japanin ja se nousi maailman kärkeen. Vienti koostuu pääasiassa sähköautoista, joiden vienti kasvoi 80 prosenttia vuonna 2023 verrattuna vuoteen 2022. Samana vuonna loka- ja joulukuun välillä Kiinan suurin yritys BYD ohitti amerikkalaisen Teslan sähköautomyynneissä. Samanaikaisesti kiinalainen akkuvalmistaja CATL (Contemporary Amperex Technology Co., Limited) on maailman suurin sähköakkujen valmistaja, jonka globaali markkinaosuus oli noin 37 prosenttia vuonna 2023. Sinä vuonna BYD ja CATL-yritysten yhteinen markkinaosuus ajoneuvoihin asennettujen akkujen määrästä oli yli 50 prosenttia maailmanlaajuisesti. (Chen, 2024.)

Sähköautojen tärkein osa on akkukennot, jotka voivat muodostaa noin 40 prosenttia ajoneuvon hinnasta. Kiinalaiset yritykset kehittivät akkuteknologiaa merkittävästi eteenpäin. Länsimaissa suosituimpia akkuja ovat olleet kobolttiperustaiset akut, mutta kiinalaiset yhtiöt, kuten CATL päättivät kehittää litium-rautafosfaattiakkuja. Nämä akut ovat turvallisempia ja halvempia, mutta niiden energianvarauskyky oli aikaisemmin heikompi ja ne toimivat huonosti kylmässä. Vuosikymmenen tutkimuksen jälkeen kiinalaiset yhtiöt onnistuivat parantamaan niiden energianvarauskykyä. (Yang, 2023.) Nykyään myös Tesla on päättänyt käyttää CATL:n uudenlaisia koboltittomia akkuja omissa sähköautoissaan (Jin, 2023, 199).

Kiinasta on tullut johtava tuottaja ja innovaattori sähköautoteollisuudessa. Se on korkeimman lisätyn arvon hyödykkeen viejä. Sillä ei ole monopolia tällä johtavalla teollisuudenalalla, mutta se on kilpailussa muita edellä. Viimeaikaiset tiedot näyttävät, että aikaisemmin maailman kärjessä olleen sähköautojen viejän Teslan vienti on laskenut Eurooppaan, kun taas kiinalaiset yhtiöt, kuten BYD ovat lisänneet vientiään sekä maailmanjärjestelmän keskusvaltioihin Australiaan, Japaniin, Etelä-Koreaan ja Eurooppaan että puoliperiferian valtioihin, kuten Meksikoon, Thaimaahan ja Chileen (ks. esim. Financial Times, 2025; The Washington Post, 2025; Rest of World, 2025). BYD:n autot ovat kilpailukykyisempiä kuin Teslan autot, koska ne ovat huomattavasti halvempia. Samanaikaisesti Ford ja Toyota ovat investoineet kiinalaisiin sähköajoneuvoyhtiöihin, jotta ne pääsisivät käsiksi kiinalaiseen teknologiaan (Jin, 2023).

Kiinan nousu autotuottajana globaalissa arvoketjussa keskitasolta johtavaksi tuottajaksi heijastaa Kiinan nousua maailmanjärjestelmän keskukseen ainakin tuotantoprosessien kehittyneisyyden osalta. Monella tavalla Kiinan ja läntisten keskusmaiden asemat ovat vaihtaneet paikkaa. Aikaisemmin kiinalaiset autonvalmistajat oli riippuvaisia näiden valtioiden yritysten korkeimman lisätyn arvon osista, kuten polttomoottoreista. Länsimaiset yritykset olivat edelläkävijöitä ja Kiina imitoi niitä. Nykyään nämä yritykset ovat riippuvaisia kiinalaisista akuista ja haluavat päästä käsiksi kehittyneempään kiinalaiseen teknologiaan ostamalla lisenssejä kiinalaisilta yhtiöiltä. Suurimmat voitot eivät mene autoteollisuudessa enää länsimaille, vaan siirtyvät yhä enemmän kiinalaisille firmoille. Sähköajoneuvoteollisuuden lisäksi Kiina on myös merkittävin tuottaja ja viejä useilla muilla johtavilla teollisuudenaloilla, kuten aurinkoenergiassa, 5G-teknologiassa ja alustataloudessa yrityksillä, kuten AliBaba.

Lin arvio, että Kiina olisi jäänyt puoliperiferiaan on täten osoittautunut vääräksi. Hänen arvionsa perustui osittain siihen, että Kiina oli hänen mukaansa kääntynyt uusliberalismiin, jonka myötä sen yhteiskuntaa tulisi vaivaamaan destabilisoivat sosiaaliset ongelmat, kuten suuri eriarvoisuus ja köyhyys sekä lukuisat taloudelliset ongelmat, kuten ylituotanto ja liian alhainen kulutustaso kotimaisilla markkinoilla. Sen sijaan Kiinan jatkunut nousu maailmanjärjestelmässä on tapahtunut nimenomaan sen ansiosta, että se ei ole toteuttanut uusliberaalia talouspolitiikkaa. Huolimatta siitä määritteleekö Kiinan järjestelmän valtiokapitalistiseksi, ei-kapitalistiseksi tai sosialistiseksi markkinataloudeksi, on sen nousu globaalissa arvoketjussa tapahtunut hyvin vahvalla valtio-ohjauksella, kontrollilla ja pitkäaikaisella suunnitellulla markkinavoimien ja yksityissektorin lisäksi. Pääoman kasautuminen ei ole ensisijaisesti voiton tuottamista varten, vaan sitä on ohjannut pyrkimys teknologiseen suvereniteettiin, kotimaisten markkinoiden kehittämiseen ja kansalaisten kulutustason nostamiseen sekä kansalaisten hyvinvoinnin edistämiseen parantamalla ympäristön laatua.

5. Laskeva Yhdysvallat ja nouseva Kiina

5.1 Yhdysvaltojen hegemonian lasku

Yhdysvallat nousi maailmanjärjestelmän hegemoniksi toisen maailmansodan jälkeen vuonna 1945, koska se oli ainoa suurvalta, joka oli sodan jälkeen voimakkaampi kuin ennen sotaa. Yhdysvallat perusti globaalit instituutiot, kuten Kansainvälisen valuuttarahaston ja Maailmanpankin sekä sen dollarista tuli globaali varantovaluutta, jota muut maat pääasiallisesti käyttävät kansainvälisessä kaupankäynnissä tähän päivään saakka. Noin kolmenkymmenen vuoden ajan Yhdysvaltojen taloudellinen, teollinen, sotilaallinen, teknologinen ja ideologinen voima oli maailman suurin, jonka ansiosta se pystyi saamaan tahtonsa läpi ensisijaisesti taloudellisin ja ideologisin keinoin ja vasta toissijaisesti sotilaallisin keinoin. Samanaikaisesti tosin toinen merkittävä suurvalta Neuvostoliitto kilpaili sen kanssa.

Wallersteinin mukaan Yhdysvaltojen hegemonian lasku alkoi siitä, kun se hävisi Vietnamin sodan 1970-luvulla. Sota ei ollut pelkästään sotilaallinen tappio, mutta se oli taloudellisesti suuri taakka, jossa Yhdysvallat kulutti suurimman osan kultavaroistaan. Samanaikaisesti Japani ja Länsi-Eurooppa nousivat taloudellisesti johtaen siihen, että Yhdysvallat ei ollut enää dominoiva talous maailmantaloudessa. (Wallerstein, 2003, 18.) 1970-luvulta lähtien Yhdysvallat pyrki vahvistamaan hegemoniaansa pääasiassa kahdella eri keinolla, taloutensa finansialisaatiolla (engl. financialization) ja militarismilla. Paradoksaalisesti nämä prosessit eivät vahvistaneet sen hegemoniaa, vaan heikensivät sitä entisestään.

1970–1980-luvulla Yhdysvallat siirtyi uusliberaaliin finansialisoituneeseen kapitalismiin, jolla se pyrki saamaan taloutensa takaisin nopeaan kasvuun, kuten sillä oli ennen 1970-luvun stagflaatiota (Desai, 2023). Tarkoitus oli vapauttaa pääoma valtion sääntelevästä otteesta, joka johtaisi eräiden taloustieteilijöiden, kuten Milton Friedmanin mukaan uuteen nousukauteen. Finansialisaatio voidaan ymmärtää rahoitusmarkkinoiden suurenmoisena laajentumisena verrattuna reaalitalouteen. Turnerin (2017, 21) mukaan ”finanssitalous ansaitsee paljon enemmän rahaa luotottamalla taloutta, ja etenkin luotottamalla kotitalouksia.”

Finansialisaation myötä kapitalistinen luokka ei enää ansaitse voittoja ensisijaisesti tuottamalla oikeita tavaroita ja palveluja, vaan sen sijaan pääomaa kasataan rahoitusmarkkinoilla. Lukemattoman monet omaisuudet ja omistukset muuttuvat spekulatiivisiksi sijoituskohteiksi. Esimerkiksi, kiinteistöjen markkinahinnat nousevat merkittävästi yli niiden oikean arvon. Teollisuusyrityksetkin finansialisoituvat siten, että yritysten voitot käytetään enemmän omien osakkeiden takaisin ostoon

kuin oikean tuotannon laajentamiseen (ks. esim. Turco, 2018). Keinottelu rahoitusmarkkinoilla kasvattaa suursijoittajien omaisuuksia. Investoinnit reaalityöelouteen taas laskee, jolla on negatiivinen vaikutus esimerkiksi työllisyyteen. Kuluttajat taas tulevat riippuvaiseksi luotosta pitääkseen yllä elintasaan.

Finansialisaatio on keskeinen polarisoiva voima tämän päivän talouksissa. Sen pyrkimys on siirtää tuotantovälineiden hallinta sekä vuokratuloja (engl. economic rent) tuottavat etuoikeudet velkojaluokan käsiin, joka kuormittaa työntekijät, teollisuuden, maatalouden ja hallitukset velalla (Hudson, 2015). Velat kasvavat eksponentiaalisesti korkoa korolle -periaatteen mukaisesti. Pankit kierrättävät korkotulonsa uusiksi lainoiksi, jonka seurauksena velat kasvavat jatkuvasti nopeammin kuin reaalityöelous kykenee maksamaan ne takaisin. Finansialisaatiolla ja siitä aiheutuvalta koronkiskonnalla on täten kuristava vaikutus kansantalityöelouteen, koska se ohjaa resursseja pois produktiivisesta tuotannosta velkojille. Finansialisaatio luo korkeiden kustannusten talouden, koska lisääntyvä spekulatio nostaa hyödykkeiden ja omaisuuksien markkinahintoja yli niiden oikean arvon. Tällöin työkustannukset nousevat yrityksille, koska niiden täytyy yrittää kompensoida työntekijöille korkeat elinkustannukset. Yritysten korkeiden työkustannusten takia niiden tuotteet ovat liian kalliita ostajille. Finansialisaatiolla on täten negatiivinen vaikutus kansantalityöelouden kilpailukykyyn.

Yhdysvaltojen talous on luultavasti maailman finansialisoitunein talous. Maassa on noussut valtaan rahoitussektorin kautta oligarkkinen velkojaluokka. Luokka koostuu suurimpien finanssiyhtiöiden, kuten BlackRockin, JP Morgan Chasen ja Goldman Sachs'n merkittävimmistä omistajista, ylimmästä johdosta sekä suurimpia voittoja saavista institutionaalisista ja yksityisistä suursijoittajista. Tämä luokka kiskoo korkoja muusta taloudesta, joka tyrehtyttää kotimaisen tuotantokapasiteetin kasvun. Hudsonin (2022, 17) mukaan yhä suurempi osuus palkoista ja teollisuuden voitoista ohjautuu rahoitussektorille sekä sen liitännäisille vakuutus- ja kiinteistösektoreille korkojen, vakuutusmaksujen ja yksityistettyjen omaisuuksien vuokratulojen muodossa. Samanaikaisesti rahoitussektori on kyennyt muuttamaan taloudellisen valtansa poliittiseksi vallaksi, jolloin talouden sääntely ja suunnittelu on siirtynyt hallitukselta Wall Streetille ja Yhdysvaltojen keskuspankille (engl. The Federal Reserve) (Hudson, 2022, 30). Rahoitussektorin poliittisen vallan mekanismeja ovat muun muassa tehokas lobbaus ja niin sanottu ”pyöräovi-ilmiö” eli esimerkiksi yksityisistä pankeista siirtyä henkilöitä julkisiin virkamiestehtäviin.

Yhdysvaltojen hegemonia on siis heikentynyt, koska erityisesti 1980-luvulta lähtien sen talous on finansialisoitunut ja deindustrialisoitunut eli sen teollisuus on ulkoistettu Kiinaan, Meksikoon, Intiaan ja muualle. Sen oma tuotantokapasiteetti on heikentynyt ja talous on rakentunut erilaisten

rahoituskuplien varaan. Amerikkalaiset suuryritykset priorisoivat osakkeenomistajien lyhytaikaisia voittoja pitkän aikavälin strategisten investointien sijaan. Yhdysvallat on siis toiminut täsmälleen päinvastoin kuin Kiina, jossa valtio ohjaa voimakkaasti taloutta ja tekee kärsivällisiä strategisia investointeja, esimerkiksi sähköajoneuvoteollisuuteen. Amerikkalainen valtio tukee monopoleja suurin subventioin. Kiinassa valtio tukee sen sijaan myös kilpailua yritysten kesken.

Arrighin (2010) mukaan siirtymä hegemonioiden välillä tapahtuu historiallisesti usein rahoituspääoman laajentumisen ja finansialisaation kautta. Arrighin käsityksessä hegemoniset järjestelmät alkavat materiaallisen tuotannon laajentumisella, joissa yhdistyy tietyt taidot, teknologiat, resurssit ja alueidenväliset yhteydet. Hegemonia päättyy abstraktiin, juurettomaan, notkeaan ja spesifistä maantieteellisestä alueesta irtautuneeseen rahoituslogiikkaan, joka siirtää pääomaa seuraavan hegemonin keskukseen (Desai, 2013, 136).

Meidän aikakaudellamme Yhdysvallat on finansialisoitunut laskeva hegemoni, joka siirtää pääomaa seuraavaan mahdolliseen hegemoniseen valtaan Kiinaan. On huomattavaa tosin, että 2000-luvulla pääoman virtaus kääntyi toisinpäin. Kiina saavutti tällöin kauppataaseen ylijäämän Yhdysvaltojen kanssa ja investoi ylimääräiset dollarinsa Yhdysvaltojen velkakirjoihin eli Kiina alkoi lainaamaan Yhdysvalloille rahaa. Tästä huolimatta Arrighin peruslogiikka on silti oikein. Edeltävä hegemoni Yhdysvallat on finansialisoitunut ja mahdollinen seuraava hegemoni Kiina on teollinen jätti. 1900-luvulla edeltävä hegemoni Iso-Britannia oli finansialisoitunut ja sillä oli globaali varantovaluutta. Tällöin seuraava hegemoni Yhdysvallat oli teollinen jätti, johon virtasi rahoituspääomaa Iso-Britanniasta.

Yhdysvaltojen hegemonian laskun toinen aspekti on sen militarisoituminen. Maailmanjärjestelmätutkijoiden mukaan hegemonit kääntyvät sotatoimiin ja väkivaltaiseen pakottamiseen, kun niiden hegemonia alkaa heikentyä. Ne yrittävät kompensoida niiden heikentyvää taloudellista asemaa järjestelmässä sotatoimilla ja yrittävät palauttaa uskottavuutensa maailmanjohtajana. Voiman käyttö entisestään heikentää hegemonista valtaa poliittisesti ja taloudellisesti. Tämä lisäksi muut valtiot tulkitsevat voimankäytön usein heikkoutena eikä vahvuutena.

Yhdysvaltojen hegemonian lasku tuli ilmeiseksi maailmanjärjestelmätutkijoille vuonna 2001, kun George W. Bushin hallitus reagoi syyskuun 11. päivän terroristi-iskuun aloittamalla useita sotia Länsi-Aasiassa, joita se kutsui ”sodaksi terrorismia vastaan”. Ensimmäisenä oli hyökkäys Afganistaniin vuonna 2001, sitten ”de facto tuki Israelille sen pyrkimyksessä tuhota Palestiinalaishallinto” (Wallerstein, 2003, 23) ja vuonna 2003 hyökkäys Irakiin. Uuskonservatiivit ”haukat” Bushin

hallituksessa ajattelivat, että Yhdysvaltojen pitäisi toimia imperiumina, koska se kykenisi toimimaan niin ilman seuraamuksia. He uskoivat, että mikäli Yhdysvallat ei käyttäisi sotilaallista voimaansa, se menettäisi vaikutusvaltansa kansainvälisessä järjestyksessä (Wallerstein, 2003, 23). Yhdysvaltojen täytyisi näyttää sen ”rautainen tahto” ja sotilaallinen ylivoima, jonka jälkeen muu maailma tunnistaisi ja hyväksyisi sen herruuden kaikessa (Wallerstein, 2003, 299). Huolimatta Yhdysvaltojen pyrkimyksistä nämä sodat eivät vahvistaneet sen hegemoniaa, vaan heikensi sitä, koska sodat pitkittyivät ja olivat kalliita taloudellisesti ja poliittisesti. Lisäksi Yhdysvaltojen moraalinen johtajuus kärsi. Useimmissa maissa sota Irakissa heikensi huomattavasti sen kansainvälistä mainetta (BBC World Service, 2007).

Monet odottivat, että Barack Obaman hallitus olisi toiminut eri tavoin kuin Bushin hallitus, mutta sen sijaan Obaman aikana Yhdysvallat laajensi sotia ja hyökkäsi uusiin kohteisiin, kuten Libyaan vuonna 2011. Libya vastusti amerikkalaista hegemoniaa siten, että sen johtaja Qaddafi halusi luoda Afrikkaan kultaperustaisen valuutta-alueen ja pitää Libyan ulkomaankauppavarannot kullassa eikä dollareissa. Hän ei halunnut vieraiden maiden sotilastukikohtia Libyaan ja infrastruktuuriprojektien rakentamiseen Qaddafi valitsi Kiinan Maailmanpankin sijaan. Lisäksi hän käytti maan öljyvaurautta kehittääkseen kansallista sosiaaliturva- ja koulutusjärjestelmää. Näiden Qaddafin toimien takia Yhdysvallat, Iso-Britannia ja Ranska aloittivat NATO-hyökkäyksen Libyaan, jossa Qaddafia kidutettiin ja murhattiin, Libya tuhouttiin ja sen kultavarannot katosivat. (Hudson, 2022, 139.)

Jokainen Yhdysvaltojen hallitus ainakin 1990-luvulta lähtien on pyrkinyt vahvistamaan valtion hegemonista asemaa sotilaallisesti. Yhdysvallat ei ole onnistunut tässä, koska se ei ole kyennyt voittamaan sotia. Vuonna 2001 Yhdysvallat hyökkäsi Afganistaniin kaataakseen Talibanin hallinnon. 20 vuotta myöhemmin elokuussa 2021 se vetäytyi pois Afganistanista, jonka jälkeen maata on jälleen johtanut Taliban. Yhdysvaltojen on vaikea irtautua loputtomista sodista, koska merkittävä osa sen taloudesta on riippuvainen asetuotannosta. Yhdysvaltojen kuusi suurta sotateollisuuden jättiläistä eli LOMA, Boeing, Raytheon, General Dynamics, United Technologies Corporation ja Grumman rikastuivat sotien avulla. Ne toimivat lobbaavana eturyhmänä ja uskovat sotilaallisen keynesiläisyyteen. Maksimoidakseen voittonsa ne ovat aina ajaneet kovanlinjan ulkopoliittikkaa. Sodasta on yhä enemmän muodostunut prosessi, joka turvaa sotateollisuusyritysten ja koko talouden vakaan toiminnan. (Liu, 2022.)

Yhdysvaltojen ja sen liittolaisten sodat ovat olleet humanitaarinen katastrofi. Brown-yliopiston tutkimuksen mukaan Yhdysvaltojen sodat tai sotatoimet (2001–2022) Irakissa, Afganistanissa, Jemenissä, Pakistanissa ja Syyriassa ovat johtaneet ainakin 4,5 miljoonan ihmisen kuolemaan ja 38–60 miljoonaan pakolaiseen (Savell, 2023). Lokakuu 2023 – huhtikuu 2025 aikana amerikkalaisten ja

eurooppalaisten tuki Israelin sotatoimille Gazassa on herättänyt voimakasta kritiikkiä länsimaiden ulkopuolella (ks. esim. Takahashi, 2024). Amerikkalaisen kansainvälisten suhteiden tutkijan John Mearsheimerin mukaan länsimaiden ulkopuolella Yhdysvallat ja Eurooppa nähdään moraalisesti rappeutuneina ja äärimmäisen tekopyhinä, koska ”me tuemme kansanmurhaa Gazassa” (Judge Napolitano – Judging Freedom, 2025). Yhdysvaltojen moraalinen status maailmassa on täten vuonna 2025 luultavasti alhaisempi kuin koskaan ennen. Se on pyrkinyt oikeuttamaan sotansa väittämällä levittävänsä demokratiaa ja ihmisoikeuksia ympäri maailmaa, mutta länsimaiden ulkopuolella tämä selitys ei vakuuta monia. Yhdysvaltojen taloudellinen, poliittinen, sotilaallinen ja moraalinen lasku voidaan tulkita siten, että sen hegemonia maailmanjärjestelmässä on päättynyt.

Hegemonian päättyminen tarkoittaa sitä, että Yhdysvallat ei enää välttämättä saa tahtoaan läpi kansainvälisessä järjestelmässä. Sen sotilaallinen pelote on heikentynyt siten, että se ei enää pysty yksin muokkaamaan globaalia turvallisuusjärjestystä. Yhdysvaltojen mahdollisuus yksinvaltaisiin päätöksiin kansainvälisissä instituutioissa, kuten Kansainvälisessä valuuttarahastossa on päättynyt. Nämä instituutiot ovat Yhdysvaltojen perustamia instituutioita ja palveli sen intressejä. Vuonna 2025 Yhdysvallat kokee, että ne ovat instituutioita, jotka rajoittavat sen valtaa. Maailmanjärjestelmä on muuttunut moninapaiseksi eli on useita vallan keskuksia. Merkittävistä näistä on Kiina, mutta myös esimerkiksi Venäjä, Intia ja Brasilia ovat merkittäviä toimijoita. Maailmanjärjestelmäanalyysin kontekstissa Yhdysvaltojen hegemonian päättyminen tarkoittaa sitä, että järjestelmä saattaa kriisiytyä ilman selkeää johtajaa. Yhden hegemonisen aikakauden loppua seuraa usein historiallisesti konfliktien aikakausi.

Yhdysvaltojen talous vaikuttaa olevan liian finansialisoitunut, jotta se voisi teollistua uudelleen. Kustannukset ovat liian korkeat produktiiviselle teollisuudelle velkojaluokan ja oligopolien koronkiskonnan takia. Kiinassa taas valtio ohjaa lähes kaikki investoinnit suorasti tai epäsuorasti kohti teollista tuotantoa. Pankit ovat suurimmaksi osaksi valtion omistamia, joka ehkäisee velkojaluokan nousua, joka vuodattaisi vaurautta pois produktiivisesta taloudesta.

Yhdysvallat ei siis kykene kilpailemaan taloudellisesti Kiinan kanssa. Koska Yhdysvallat ei kykene kilpailemaan taloudellisesti, se on siirtynyt avoimesti väkivaltaiseen pakottamiseen ja vaikuttaa olevan kykenemätön tulokselliseen diplomatiaan. Vuonna 2025 alkaneen Donald Trumpin toisen hallituskauden ulkoministeri Marco Rubio totesi haastattelussa, että maailma ei ole enää yksinapainen eli toisin sanoen Yhdysvaltojen hegemonia on ohi. Hänen näkemyksessään: ”se oli poikkeus. Se oli kylmän sodan lopputulos, mutta lopulta tullaan takaisin pisteeseen, jossa maailman on moninapainen – useita suurvaltoja eri puolilla planeettaa” (Responsible Statecraft, 2025).

Tästä huolimatta Trump on aloittanut toisen kautensa lukuisilla uhkauksilla niin Yhdysvaltojen kilpailijoita kuin myös liittolaisia kohtaan (ks. esim. BBC, 2025). Samanaikaisesti uusi hallitus pommittaa Jemeniä. Yhdysvallat saattaa tiedostaa, että sen hegemonia on ohi, mutta se ei toistaiseksi toimi siten. Siitä on tullut yhä enemmän kaoottinen ja arvaamaton toimija maailmanjärjestelmässä sekä sen kilpailijoiden että liittolaisten mielestä.

5.2 Yhdysvaltojen ja Kiinan keskinäisriippuvuuden muuttuminen kilpailuksi

Yhdysvaltojen hegemonian olennainen osa on ollut sen globaali dollarijärjestelmä, joka tuli olemassaoloon toisen maailmansodan jälkeen. Yhdysvaltojen dollari on globaali varantovaluutta, mikä tarkoittaa muun muassa sitä, että valtaosa kansainvälisestä kaupasta käydään dollareissa. Tämä asema antaa Yhdysvalloille huomattavan rakenteellisen edun. Muut maat tarvitsevat dollareita käydäkseen kauppaa keskenään, joten dollarin kysyntä pysyy jatkuvasti korkeana.

Dollarihegemoniaan liittyy olennaisesti Yhdysvaltojen valtion velkakirjojen (engl. U.S. treasuries) rooli globaalissa taloudessa. Valtiot, joilla on kauppataseen ylijäämä, kuten Kiinalla, Japanilla ja öljyvaltioilla, sijoittavat ylijäämädollarinsa takaisin Yhdysvaltoihin ostamalla sen velkakirjoja, joita pidetään vakaana sijoituskohteena. Muut maat siis jatkuvasti lainaavat Yhdysvalloille sen omaa valuuttaa takaisin. Yhdysvallat voi näin rahoittaa alijäämiään, mukaan lukien vuosittaista triljoonaa dollaria sotilaallisiin menoihin, painamalla vain lisää omaa valuuttaansa. Muut maat sen sijaan joutuvat tuottamaan oikeita hyödykkeitä ansaitakseen dollareita. Tämä mahdollistaa sen, että Yhdysvaltojen talous voi velkaantua lähes rajattomasti ilman dollarin vaihtokurssin romahdusta. Taloustieteilijät kutsuvat tätä ilmiötä Yhdysvaltojen ”kohtuuttomaksi etuoikeudeksi” (engl. exorbitant privilege) (ks. esim. Eichengreen, 2011).

Kun Yhdysvallat vuonna 1972 tunnisti Kiinan kansantasavallan legitimitetin ja integroi sen osaksi johtamaansa kansainvälistä järjestystä, Kiina alkoi tuottaa hyödykkeitä vastineeksi Yhdysvaltojen dollareista. Se sai investointeja ja teknologiaa Yhdysvalloista, jonka seurauksena Yhdysvaltojen dollari sai tuekseen Kiinan teollisen tuotannon. Näin syntyi symbioottinen taloudellinen suhde, joka edisti Kiinan teollista kasvua, mutta pitkällä aikavälillä edesauttoi Yhdysvaltojen kotimaisen teollisuusperustan katoamista. Tässä suhteessa Kiina on siis ollut tuottaja ja Yhdysvallat kuluttaja.

Yhdysvallat edisti Kiinan nousua, koska amerikkalaiset yritykset, kuten Nike ja Apple hyötyivät halvasta ja korkealaatuisesta kiinalaisesta työvoimasta. Lisäksi halvat kiinalaiset tuotteet Yhdysvaltojen markkinoilla pitivät inflaation alhaalla maassa. Maiden suhteen alussa Kiinalla oli kauppataseen alijäämä Yhdysvaltojen kanssa, koska se osti Yhdysvalloilta enemmän teknologiaa ja koneita kuin se myi halpoja vientituotteita sille. 1990-luvulla Kiinan vienti Yhdysvaltoihin kiihtyi ja

vuonna 2001 Kiinan liittyttyä Maailman kauppajärjestöön Yhdysvaltojen markkinoille tulvi kiinalaisia tuotteita, jolloin Kiinalle muodostui kauppataseen ylijäämä Yhdysvaltojen kanssa.

Näin Kiinalle kertyi 2000-luvulla valtavat dollarivarannot vientituloista. Kiina, kuten muutkin ylijäämätaloudet, alkoi investoimaan ylimääräiset dollarinsa Yhdysvaltojen valtion velkakirjoihin. Kun Kiina osti Yhdysvaltojen obligaatioita, se vahvisti dollarin asemaa globaalina varantovaluuttana. "Dollarien kierrätys" loi keinotekoista kysyntää Yhdysvaltojen velalle ja alensi pitkäaikaisia korkoja, kuten asuntolainojen korkoja. Alhaiset korot taas mahdollistivat suuremman alijäämän ja kulutuksen ilman välitöntä inflaatiota. Lisäksi dollarin globaali asema öljyn hinnoittelun valuuttana varmisti, että maailman maat tarvitsivat jatkuvasti dollareita varantoihinsa, joka vahvisti dollarin kysyntää ja täten piti sen arvon vakaana.

Kiinalle dollaritulot olivat keino vakauttaa renminbin vaihtokurssia. Renminbin pysyminen heikkona verrattuna dollariin mahdollisti sen, että kiinalaiset tuotteet ovat olleet halpoja ja täten kilpailukykyisiä kansainvälisillä markkinoilla. Dollarikierrossa Kiina lainasi Yhdysvalloille takaisin dollarit, jotta se voisi jatkaa kiinalaisten tuotteiden ostamista eli Kiina oli tällöin riippuvainen Yhdysvaltojen markkinoista. Prosessissa Kiinasta tuli Yhdysvaltojen suurin luotonantaja. Tämä loi keskinäisriippuvuuden, jossa Kiina tuotti ja säästi toisin kuin Yhdysvallat, joka kulutti yli varojensa, finansialisoitui ja deindustrialisoitui. Tässä palapelissä Yhdysvallat ja Kiina olivat paloja, jotka täydensivät toisiaan. Tästä huolimatta kumpikaan osapuoli ei pitänyt tätä suhdetta lopulta kestäväenä.

Arrighin (2010, 371) mukaan jos vertaillaan historiaa nykyhetkeen ja tulevaisuuteen on todennäköistä, että finansialisaation laajentuminen johtaa lyhytaikaisesti johtavan kapitalistisen toimijan eli Yhdysvaltojen aseman vahvistumiseen. Kiinan rooli massiivisena halpahyödykkeiden tuottajana dollareita vastaan auttoi Yhdysvaltoja pitämään dollarin arvon vakaana ja inflaation alhaisena, mikä vahvisti sen asemaa. Kuitenkin lopulta finansialisaatio johtaa siihen, että pääoman kasautumisen johtava keskus maailmantaloudessa muuttuu. Aikaisempi keskus Yhdysvallat rahoitti Kiinan nousua puoliperiferiasta kilpailevaan statukseen Yhdysvaltojen kanssa. Kiina alkoi kehittämään sen omaa teknologista kapasiteettiaan ja kehittämään viennin lisäksi sen omia sisämarkkinoita. Kun Kiinan taloudellinen voima kasvoi ja se alkoi nousta globaalissa arvoketjussa teknologiseksi haastajaksi, Yhdysvallat alkoi huolestua. Obaman hallitus pyrki siirtämään Yhdysvaltojen ulkopolitiikan keskipisteen Itä-Aasiaan padotakseen Kiinan nousun. Tämän jälkeen vuonna 2018 Trump aloitti ensimmäisellä presidenttikaudellaan kauppasodan Kiinaa vastaan.

Hlovor ja Mawuko-Yevugah (2024) ymmärtävät tämän kauppasodan pysyvänä konfliktina, joka jatkuu huolimatta siitä kuka johtaa Yhdysvaltoja. Heidän mukaansa kauppasota, joka alkoi Trumpin

kaudella ja jatkui eri muodossa Bidenin kaudella, on uusliberaalin maailmanjärjestelmän rakenteellinen piirre. Konflikti kehittyy, koska maailmanjärjestelmän keskus- ja periferiasuhteet ovat muutoksessa erityisesti siten, että Kiina haastaa Yhdysvaltojen hegemonian. Yhdysvallat pyrkii suojelemaan asemaansa protektionismilla asettamalla korkeita tulleja kiinalaisille hyödykkeille sekä estämällä kriittisten teknologioiden, kuten mikrosirujen viennin Kiinaan. Tämä on pakottanut Kiinan etsimään uusia markkinoita hyödykkeilleen sekä edistämään vielä nopeammin omaa teknologista kehitystään. Yhdysvaltojen politiikka on täten luultavasti tuomittu epäonnistumaan, koska sen pyrkimykset hidastaa Kiinan kehitystä estämällä teknologiasirrot Kiinaan on lähinnä vain edistänyt Kiinan riippuvuuden vähenemistä suhteessa Yhdysvaltoihin.

Kiina on vastannut Yhdysvaltojen toimiin useilla eri tavoilla. Kiina on myynyt Yhdysvaltojen velkakirjoja pois (Global Times, 2025), joka heikentää dollarin asemaa maailmanjärjestelmässä. Samanaikaisesti se on vähentänyt dollarin käyttöä kansainvälisessä kaupassa. Yhdysvallat on edelleen Kiinan tärkein yksittäinen kauppakumppani, mutta talousblokkien tasolla Kaakkois-Aasian maiden yhteistyöjärjestö (ASEAN) ja Euroopan unioni ovat nykyään Kiinalle merkittävämpiä kauppakumppaneita (He, 2019; Wikipedia, n.d.). Lisäksi Kiina on asettanut korkeita tulleja amerikkalaisille tuotteilla sekä rajoittanut harvinaisten maametallien vientiä Yhdysvaltoihin, jotka ovat tärkeitä Yhdysvaltojen puolustussektorille (BBC, 2025). Kiinan ja Yhdysvaltojen suhde on siis muuttunut keskinäisriippuvuudesta pitkäaikaiseksi strategiseksi kilpailuksi, jossa maiden talouden aikaisempi symbioottinen suhde on päättynyt. Koska tämä strateginen kilpailu on luonteeltaan rakenteellista, se tulee luultavasti jatkumaan melko kauan eri muodoissa.

Trump on toisella kaudellaan vienyt Yhdysvallat hyvin protektionistiseen ja merkantilistiseen suuntaan. Vaikuttaa siltä, että Yhdysvallat saattaa jopa vetäytyä pois globalisaatiosta. Sen osittainen vetäytyminen maailmanjärjestelmästä ei varmasti tule olemaan yhtä jyrkkä kuin esimerkiksi Neuvostoliiton vetäytyminen 1900-luvulla. Tästä huolimatta Trumpin toteuttama protektionismi ei ole tyypillistä hegemoniselle vallalle, vaan se on tyypillistä puoliperiferian valtioille. Yhdysvallat ei selkeästikään ole puoliperiferian valtio, koska sen valuutta on edelleen globaali varantovaluutta, se on edelleen johtava tuottaja useissa korkean teknologian ja lisätyn arvon hyödykkeissä, se on luultavasti maailman merkittävin sotilaallinen suurvalta sekä edelleen suurin osa maailman pääomasta virtaa sen finanssijärjestelmään. Silti näin voimakkaat protektionistiset toimet viittaavat siihen, että se ei ole enää hegemoninen valta maailmantaloudessa ja siihen, että maailmanjärjestelmän keskus on muodostumassa uuteen maantieteelliseen sijaintiin.

5.3 Pekingin konsensus

Tutkimuskysymykseni olivat 1. Mikä on Kiinan asema tällä hetkellä maailmanjärjestelmässä ja 2. Miten maailmanjärjestelmätutkijoiden arviot 2000-luvun alussa Kiinan tulevaisuudesta vastaa tai poikkeaa nykytilanteesta?

Kiinan asema maailmanjärjestelmässä on muuttunut merkittävästi 2000-luvun alusta 2020-luvulle tultaessa. 2000-luvun alussa se oli vielä puoliperiferian valtio, joka oli keskellä globaalissa arvoketjussa. 2020-luvulla se on noussut globaalissa arvoketjussa korkean teknologian ja lisätyn arvon hyödykkeiden, kuten sähköajoneuvojen tuottajaksi ja viejäksi. Kiinan tuotantoprosessien muuttuminen maailman kehittyneimmiksi useilla eri teollisuudenaloille heijastaa sen nousua maailmanjärjestelmän keskukseen. Maailmanjärjestelmän riippuvuussuhteet ovat siis kääntyneet toisin päin. Kiina ei ole enää riippuvainen länsimaisten keskusvaltioiden yhtiöiden teknologioista ja investoinneista, vaan ne ovat enemmän ja enemmän riippuvaisia kiinalaisista yrityksistä.

Yhdysvallat pyrkii vähentämään riippuvuuttaan Kiinasta ja vahvistamaan omaa asemaansa protektionistisella talouspolitiikalla. Yhdysvaltojen muuttuminen merkantilistiseksi ja Kiinan muuttuminen protektionistisesta valtioksi maaksi, joka ajaa vapaakauppaa kansainvälisesti kuvastaa maiden asemien merkittävää muutosta. Historiallisesti eri valtiot ovat käyttäneet protektionistisia työkaluja, kuten korkeita tulleja ja tuontikieltoja tukeakseen omia nousevia yrityksiään kilpailussa hegemonisen tuottajan kehittyneempiä yrityksiä vastaan (ks. esim. Chang, 2007). Vuonna 2025 Yhdysvallat pyrkii suojelemaan omia yrityksiään kiinalaisilta tuottajilta, jotka tuottavat halvempia ja usein parempia hyödykkeitä. Kiina ei ole hegemoninen valtio, mutta tämä muutos selkeästi näyttää, että se on keskusvaltio maailmanjärjestelmässä. Esimerkiksi, Demirel (2024) luokittelee Kiinan osittaiseksi keskusvaltioksi (engl. semi-core), joka on puoliperiferian ja keskuksen välissä. Analyysini osoittaa, että Yhdysvaltojen hegemonia on jo päättynyt sekä Kiinan taloudellinen ja teknologinen mahti on jo niin suuri, että se voidaan luokitella keskusvaltioksi, joskin se ei ole osaa samaa keskusta kuin Yhdysvallat.

Li (2008) ennusti, että Kiina ei luultavasti kykenisi nousemaan ylöspäin maailmanjärjestelmän hierarkiassa. Hänen mukaansa Kiina oli kääntynyt uusliberaalin kapitalismin tielle, jonka takia Kiinalla oli lukuisia sisäisiä ongelmia, kuten suuri sosiaalinen ja taloudellinen eriarvoisuus, vähenevä määrä työkäisiä ihmisiä sekä liiallinen painopiste taloudessa vientiin eikä kotimaisen kulutuksen kasvuun. Arrighin (2007) arvioissa sen sijaan Kiina oli menossa oikeaan suuntaan. Hän uskoi, että jos Kiina nojaisi omiin traditioihinsa se kykenisi jatkamaan nousuaan.

Analyysini avulla voin todeta, että Kiina on välttänyt uusliberaalin kapitalistisen polun. Sen sijaan se on nojautunut sen omiin traditioihin eli pääoman kasautumiseen ilman anastamista, sosialismiin ja sisäiseen markkinaperustaiseen kehitykseen. Kiinalaisen sähköajoneuvoteollisuuden kehitys on esimerkki tästä. Sen kehitys ei ole palvelut pelkästään autonvalmistajien voittomarginaaleja, mutta teollisuuden valtio ohjattu luonne on mahdollistanut kotimaisen kulutuksen kasvun sekä ympäristön laadun parantumisen. Sähköajoneuvoteollisuuden kehitys on siis sekä nostanut kansalaisten elintasoja että hyvinvointia. Huolimatta, miten Kiinan määrittelee, se ei selkeästi ole uusliberaaleja oppeja seuraava maa. Pääoman kasautuminen ei palvele vain kapitalistista luokkaa, vaan laajempaa kansallista intressiä ja kansalaisten hyvinvointia.

Li (2008) oli oikeassa varoittaa Kiinan työvoimavarannon hupenemisesta. Myös tätä ongelmaa Kiina kykeni lievittämään kehittämällä uusia teknologioita, jotka koneellistivat tuotantoa merkittävästi. Tässä Arrighi (2007) oli väärässä. Hänen arviossaan oli olennaista, että Kiina nojautuisi enemmän työvoimavaltaiseen kuin teknologia- ja pääomavaltaiseen tuotantoon. Tämä olisi luultavasti johtanut merkittäviin ongelmiin, kuten talouskasvun hidastumiseen ja kilpailukykyyn heikkenemiseen globaalissa taloudessa.

Kiinan johto on selkeästi hyvin tietoinen kapitalistisen maailmanjärjestelmän toiminnasta ja Kiinan asemasta siinä. Kiinan järjestelmän voi ymmärtää eräänlaisena hybridinä, joka yhdistää kapitalistisia ja sosialistisia elementtejä. Tässä mielessä Arrighin (2007) käsitys Kiinasta ei-kapitalistisena markkinataloutena on melko osuva. Toisin kuin Yhdysvalloissa, Kiinassa valtio ohjaa kapitalisteja eikä kapitalistit valtiota. Yhdysvaltojen hegemonian laskuun on vaikuttanut merkittävästi oligarkkisen rahoituspääomaluokan nousu, joka siirtää resursseja produktiivisesta taloudesta itselleen sekä vaikuttaa poliittiseen prosessiin muun muassa intensiivisellä lobbauksella. Kiinaan tuotannon logiikka on produktiivinen eli pyrkimys on tuottaa oikeita hyödykkeitä, joilla on käyttöarvo. Yhdysvalloissa vallitsee uusliberaali rahoituspääoman logiikka, joka ei tuota oikeita hyödykkeitä. Tämä finansialisaatio on suorassa yhteydessä maan deindustrialisaatioon ja siihen, että Yhdysvallat on prosessissa rahoittanut Kiinan nousua. Pyrkimyksessään pelastaa hegemoniansa, se on tahattomasti hävittänyt sen tukemalla uutta nousevaa keskusta Aasiassa.

Lin (2008) arviossa Kiinan jatkuva nousu kärjistäisi maailmanjärjestelmän ongelmia ja siten johtaisi kapitalistisen järjestelmän loppuun. Hän ennusti, että kiinalaisten tuottajien kilpailu maailman markkinoilla aiheuttaisi voittotason laskun globaalisti ja mahdollisesti sen, että useat puoliperiferian valtiot tippuisivat hierarkiassa kohti periferiaa aiheuttaen merkittävää poliittista kaaosta maailmanjärjestelmässä. Hänen näkemyksessään Kiinan nousu aiheuttaisi siis kaaosta maailmassa ja mahdollisesti järjestelmän romahduksen. Arrighi (2007) sen sijaan viittasi Ramon (2004) termiin

”Pekingin konsensus”. Hän uskoi, että Kiinan nousu stabilisoisi maailmanjärjestelmää, joka johtaisi siihen, että sivilisaatiot maailmassa olisivat taloudellisessa keskinäisriippuvuudessa, mutta kunnioittaen toistensa kulttuurisia eroja.

Yhdysvaltojen hegemonian päätyttyä Kiinasta on monella tavalla muodostumassa globaali gravitaatiopiste. Pekingin konsensus on vahvistunut ja Washingtonin konsensus on päättynyt. Vuonna 2001 Yhdysvallat oli tärkein kauppakumppani suurimmalle osalle maailman maista. Vuonna 2025 Kiina on tärkein kauppakumppani 70 prosentille maailmana maista (Rajah & Albayrak, 2025). Kiina ei ole pelkästään maailman suurin tuottaja ja viejä, mutta sen investoinnit vuonna 2013 alkaneen Vyö ja Tie-infrastruktuurihankkeen kautta on modernisoinut useita alueita ympäri globaalia etelää. Parag Khanna (2019, 2) kutsuu sitä vuosisatamme ”merkittävimmäksi diplomaattiseksi projektiksi”. Globaalit voittotasot ovat jatkaneet laskua, kuten Li (2008) ennusti, mutta se ei ole luonut systeemistä romahdusta. Toisaalta monet uudet teollisuudenalat, kuten useat vihreät teknologia-alat ovat nostaneet voittotasoja.

Yhdysvallat on muuttunut arvaamattommaksi sekä poliittisesti, sotilaallisesti että taloudellisesti. On täten ymmärrettävää, että maailman valtiot etsivät tilalle arvattavaa ja stabiilia ankkuria. Yhdysvaltojen vetäytyessä pois globalisaatiosta se jatkuu siitä huolimatta erilaisessa muodossa Kiinan johdolla Aasiassa. Ensimmäistä kertaa koskaan enemmän ihmisiä maailmassa näkee Kiinan myönteisemmin kuin Yhdysvallat (Ipsos, 2025). Globaalissa etelässä näin on ollut jo useamman vuoden ajan (Foa et al., 2022; PressNewsAgency, 2024; Gallup, 2024). Etelässä Pekingin konsensus nähdään aitona vaihtoehtona uusliberaalille kehitysmallille. Samanaikaisesti Kiina ei pakota ketään omaan malliinsa toisin kuin Yhdysvallat. Globaalin etelän valtiot arvostavat sitä, että niiden kulttuuriset erot otetaan huomioon. Pekingin konsensus näyttää, että länsimainen liberaali demokratia ja uusliberaali markkinatalous eivät ole universaaleja instituutiota. Sen sijaan maailman maille saattaa olla parempi nojautua omiin traditioihin ja vahvuuksiin samanaikaisesti kuin on taloudellisessa yhteistyössä muiden maiden kanssa ja ottaa näin vaikutteita myös muilta.

Maailmanjärjestelmätutkijat, kuten Li ovat pitkään ennustaneet maailmanjärjestelmän kriisiytymistä, romahdusta kaaokseen ja täten kapitalismin loppua historiallisena järjestelmänä. Voimme nähdä, että eskaloitua väkivalta ja kaaos on lisääntynyt useilla maailman alueilla: Länsi-Aasiassa, Euroopassa ja Pohjois-Afrikassa. Maailmanjärjestelmä on selkeästi kriisissä, mutta samanaikaisesti toisaalta näyttää siltä, että Arrighi oli oikeassa. Kiinan nousu on stabilisoinut maailmanjärjestelmää eikä lisännyt kaaosta. Toki sen nousu on johtanut siihen, että Yhdysvallat pyrkii nyt patoamaan sen nousun taloudellisesti ja sotilaallisesti. Tästä huolimatta on epätodennäköistä, että useampi valtio Aasiassa

tulisi Yhdysvaltojen avuksi patoamisessa. Suurin osa valtioista luultavasti suosii taloudellista kehitystä eikä sotilaallista konfliktia.

On huomattavaa, että Kiinan stabilisoiva vaikutus ei ole pelkästään taloudessa, mutta myös geopolitiikassa. Kiina on toiminut merkittävänä diplomaattisena toimijana 2020-luvulla. Kiina toimi sovittelijana Iranin ja Saudi-Arabian välillä maaliskuussa 2023, mikä johti maiden diplomaattisuhteiden palauttamiseen (Al Jazeera, 2023). Heinäkuussa 2024 Kiina toi yhteen Pekingissä neljätoista palestiinalaista ryhmää, jotta ne kykenisivät toimimaan yhtenäisenä toimijana. Tapaamisen jälkeen julkaistiin Pekingin julistus, jossa esitettiin kolme askelta kohti pysyvää rauhaa (Baroud, 2024). Kiina on myös pyrkinyt toimimaan rauhanvälittäjänä Itä-Afrikassa, Myanmarin sisällissodassa sekä Ukrainan ja Venäjän välillä. Yhdysvaltojen muututtua kaoottiseksi toimijaksi, joka vaikuttaa olevan kykenemätön tulokselliseen diplomatiaan, Kiina on pyrkinyt ottamaan diplomaattisen rauhanajajan roolin kansainvälisesti.

Kiinasta on tullut analyysini mukaan keskusvaltio, mutta se ei ole hegemoninen valtio. Varsinkin Wallersteinin maailmanjärjestelmänalyysiin kuuluu ajatus, että maailmanjärjestelmä tarvitsee hegemonisen vallan johtamaan sitä, jotta järjestelmä on funktionaalinen eikä kaaoksessa. Se muistuttaa siinä mielessä Kindlebergerin hegemonisen stabiliteetin teoriaa, jonka mukaan hegemoninen valta eli Yhdysvallat on välttämätön maailmantalouden vakauden ylläpitämiseksi. Onko hegemoninen valta tarpeellinen? Kenties järjestelmä, jossa ei ole yhtä dominoivaa hegemoniaa, vaan sen sijaan useita merkittäviä toimijoita voisi olla vakaampi, koska silloin kaikki toimijat tasapainottavat toisiaan. Ei ole yhtä liian voimakasta toimijaa, joka voisi alistaa muut oman valtansa alle. Tällaisessa järjestelmässä nämä eri toimijat tai polariteetit ovat keskenään keskinäisriippuvuudessa samanaikaisesti toimien omien maantieteellisten alueidensa kehityksen moottoreina. Desai (2013) kritisoikin maailmanjärjestelmänalyysia ja argumentoi, että Yhdysvalloilla ei ole koskaan ollut varsinaisesti hegemoniaa. Se on pyrkinyt hegemoniaan, mutta maailmanjärjestelmä on Desain mukaan kehittynyt jo 1900-luvulta lähtien kohti monenkeskistä moninapaista järjestystä, jossa produktiivinen kapasiteetti on jatkuvasti levinnyt uusille ja laajemmille alueille maailmassa. Se, että yksi valtio johtaisi järjestelmää ei siis ole luultavasti enää mahdollista.

6. Yhteenveto

Kandidaatintutkielmani tavoite oli ymmärtää, mikä on Kiinan asema maailmanjärjestelmässä vuonna 2025 sekä, miten maailmanjärjestelmätutkijat Giovanni Arrighi ja Li Minqi onnistuivat arvioissaan Kiinan tulevaisuudesta 2000-luvun alussa. Tutkimukseni tulos on, että Kiina on noussut maailmanjärjestelmän keskukseen ja sen ympärille on muodostumassa maailmanjärjestelmän uusi laajempi keskusalue. Arrighin optimistisemmat arviot Kiinan noususta maailman poliittisessa taloudessa olivat onnistuneempia kuin Lin.

Tutkimukseni näyttää, että Kiinan nousu jatkui, koska se ei seurannut uusliberaalia talouspoliittista mallia, vaan sen sijaan talous on pysynyt voimakkaassa valtion ohjauksessa ja pitkäaikaisessa suunnittelussa. Kiinan sähköajoneuvoteollisuuden kehitys on esimerkki tästä. Se oli osa laajempaa valtion strategista *Made in China 2025* -hanketta, jolla se pyrki kehittämään kotimaisia teknologioita ja nousemaan globaalissa arvoketjussa. Sähköajoneuvoteollisuuden kehitys ilmentää Kiinan nousua keskitason lisätyn arvon tuottajasta korkean lisätyn arvon ja teknologian tuottajaksi eli ainakin taloudellisesti puoliperiferian valtiosta keskusvaltioksi. Kiinassa on läsnä useita pääoman kasautumisen tendenssejä samanaikaisesti, mutta dominoivat tendenssit ovat, mitä Arrighi kutsui kasautumiseksi ilman anastamista sekä tendenssi, jota kutsun ei-kapitalistiseksi kasautumiseksi. Kasautumisen pyrkimys ei ole ensisijaisesti yksityinen voitto, vaan laajemmat sosiaaliset ja kansalliset päämäärät.

Kiinan nousu tapahtui samanaikaisesti kuin Yhdysvallat laski maailmanjärjestelmässä. Yhdysvallat on edelleen keskusvaltio, mutta sen hegemonia on päättynyt. Yhdysvaltojen talouden uusliberaali finansialisaatio on johtanut sen hegemonian laskuun kahdella tavalla. Ensinnäkin sillä on ollut negatiivinen vaikutus sisäiseen kehitykseen, koska finansialisaatio on johtanut velkojaluokan ja oligopoliin nousuun, jotka vetävät resursseja ja tuloja pois produktiivisesta taloudesta itselleen, minkä takia talouden produktiivinen kapasiteetti ja kilpailukyky heikkenee. Tämän lisäksi finansialisaation prosessissa Yhdysvallat rahoitti kilpailijansa eli Kiinan nousua. Näin on tapahtunut historiallisesti maailmanjärjestelmässä useita kertoja. Prosessissa Yhdysvallat deindustrialisoitui ja Kiinasta tuli teollinen jätti. Keskinäisriippuvuudessa Yhdysvalloista tuli ylivelkaantunut kuluttaja ja Kiinasta säästäjä. Yhdysvallat yrittää liikkua pois tästä asemasta, mutta se saattaa olla liian hankalaa.

Yhdysvaltojen hegemonian päättymistä on myös illustroinut sen muuttuminen militaristiseksi valtioksi. Sen hyökkäykset Länsi-Aasiaan ja Pohjois-Afrikkaan eivät ole vahvistaneet sen asemaa, vaan ovat heikentäneet sitä. Muut maat näkevät sen arvaamattomana toimijana, jonka takia ne etsivät vakautta muualta. Kiinasta on näin alkanut kehittyä globaali gravitaatiopiste sekä taloudellisesti että

poliittisesti. Yhdysvaltojen muuttuminen protektionistiseksi ja Kiinan ajaessa kansainvälistä vapaakauppaa valtioiden asemat maailmanjärjestelmässä ovat muuttuneet. Yhdysvallat vetäytyy globalisaatiosta ja Kiina jatkaa globalisaatiota Aasiassa. Näin sen ympärille alkaa muodostua maailmantalouden uusi keskusalue.

On useita merkittäviä asioita, jotka haastavat joitain tutkimukseni tuloksia. Olennaisesti Yhdysvaltojen sotilaallinen voima on edelleen luultavasti maailman suurin. Dollari on edelleen globaali varantovaluutta, vaikka Yhdysvaltojen merkantilistiset toimet saattavat heikentää dollarin asemaa. Amerikkalaisten yhtiöiden rooli globaaleilla pääomamarkkinoilla on edelleen merkittävin. Yhdysvallat omistaa 50 prosenttia maailman osakemarkkinoiden kokonaisarvosta (Blancaro, 2024). Vaikka Yhdysvallat on edelleen johtava maa maailmassa finanssin ja sodankäynnin suhteen, sen valta on siitä huolimatta laskenut niin merkittävästi, että sen hegemonia on päättynyt.

Tutkimukseni on keskittynyt talouteen, teknologiaan ja geopolitiikkaan. Kulttuurinen ulottuvuus on jäänyt pois. Maailmanjärjestelmäanalyysejä voidaan kritisoida siitä, että se on liian ekonomistinen. Se ei välttämättä ota tarpeeksi huomioon sitä, miten kulttuuri ei ole pelkästään uppoutunut talouteen, vaan talous on myös uppoutunut kulttuuriin ja politiikkaan. Toisaalta Wallersteinilla (2004, 60, 93) on käsite ”geokulttuuri”. Se viittaa normeihin ja diskurssin muotoihin, jotka maailmanjärjestelmässä yleisesti ottaen hyväksytään legitimeinä. On selkeää, että Kiinan kulttuurinen valta ei ole vielä erityisen suuri maailmassa. Mandariinikiina on vaikea kieli ja sitä puhuu toisena kielenä melko vähän maailman ihmisistä. Sen sijaan englanti tulee luultavasti olemaan globaali lingua franca vielä tulevaisuudessakin. Samanaikaisesti amerikkalainen populaarikulttuuri ja media edelleen dominoivat ympäri planeettaa. Kiinalla ei ole samankaltaista vaikutusvaltaa globaalisti. Toisaalta Aasiassa Kiina käyttää kulttuuripolitiikkaa, kuten yhteisiä sivilisaatiotarinoita ja historiaa vahvistaakseen Aasian maiden kulttuurista yhteyttä Kiinaan. Jacques (2009) argumentoi, että tulevaisuudessa lännestä ja maailmasta tulee luultavasti enemmän Kiinan kaltainen kuin Kiinasta länsimaiden kaltainen.

Suurimmalle osalle länsimaisista ihmisistä Kiinan nousu on huolestuttava tai jopa pelottava asia. Tähän saattaa vaikuttaa se, että länsimainen uutisointi Kiinasta on yleensä negatiivista. Esimerkiksi noin kaksi kolmasosaa brittimedian uutisoinnista vuosien 2020–2023 välillä kehystää Kiinaan kielteisesti (Summers, 2023). Myös Kiinan ikaikainen konfutselainen kulttuuri on lännelle vieras, mikä saattaa aiheuttaa hämmennystä. Joka tapauksessa lännen ylivalta maailmanjärjestelmän historiassa on ollut pikemminkin vain ”noin 300 vuotta” kestänyt ”poikkeustila”, jonka ”jälkeen Aasian ja sen myötä koko maailmanjärjestelmän kehitystä ohjaavat nyt myös aasialaiset toimijat” (Juutinen & Käkönen, 2016, 79). Näistä toimijoista merkittävin ollen Kiina.

Kiinan ympärille on muodostumassa maailmanjärjestelmän uusi keskusalue, mutta Kiina ei ole uusi hegemoninen valta maailmanjärjestelmässä. Ei ole mahdotonta, että siitä tulisi uusi hegemoni useiden vuosikymmenien päästä, mutta epäilen, että näin tulee tapahtumaan. Aasiassa on useita merkittäviä valtioita, kuten Intia, Venäjä, Indonesia, Vietnam ja Pakistan, jotka tasapainottavat Kiinan nousua siten, että siitä ei tule hegemoninen. Myös johtavat kiinalaiset intellektuellit, kuten Li Daokui (2024) korostavat sitä, että Kiina ei halua olla maailman johtaja.

Satojen vuosien aikakausi, jolloin länsimaat hallitsivat maailmaa, on ohi. Fukuyaman (1992) julistus historian lopusta, jonka mukaan länsimainen liberaali demokratia on korkein ja viimeinen historian kehityksen aste, johon kaikki maailman maat päätyvät on osoittautunut vääräksi. Yhdysvaltojen lasku ja Kiinan nousu osoittaa, että historian dialektinen liike ei ole päättynyt. Yhdysvallat näkee Kiinan strategisena kilpailijana, jonka nousu täytyy estää. Maiden keskinäisriippuvuus on kehittynyt kilpailuksi, joka tulee luultavasti jatkumaan useita vuosikymmeniä. Kriittisin piste tässä kilpailussa on luultavasti Taiwanin saari. Tästä huolimatta maailmanjärjestelmän laajempi kehitys ei ole pelkästään konfliktia kohti, mutta myös rauhaa, yhteistyötä ja taloudellista kehitystä kohti. Kiinan asema maailmassa on muuttunut, jonka myötä maailma on muuttunut. Tällä hetkellä Kiinalla on vakauttava rooli maailmassa, mutta uusien konfliktien riski on silti jatkuvasti läsnä.

Lähteet

- Al Jazeera. (21.8.2023). *China-brokered Saudi-Iran deal driving 'wave of reconciliation' says Wang*. <https://www.aljazeera.com/news/2023/8/21/china-brokered-saudi-iran-deal-driving-wave-of-reconciliation-says-wang> (luettu 17.4.2025).
- Amin, S. (1992). *Empire of Chaos*. Monthly Review Press.
- Amin, S. (2013). China: The Emerging Nation. In *Theory Is History* (Vol. 17, pp. 115–132). Switzerland: Springer International Publishing AG. https://doi.org/10.1007/978-3-319-03816-2_8
- Amin, S. (2016). *Russia and the Long Transition from Capitalism to Socialism*. Monthly Review Press.
- Arrighi, G. (2007). *Adam Smith in Beijing: Lineages of the Twenty-First Century*. Verso.
- Arrighi, G. (2010). *The long twentieth century: Money, power and the origins of our times* (2. painos). Verso. (Alkuperäisteos julkaistu 1994).
- Australian Strategic Policy Institute (2024). *ASPI's Critical Technology Tracker - The global race for future power*. <https://www.aspi.org.au/report/critical-technology-tracker> (luettu 16.2.2025).
- Babiarz, K. S., Eggleston, K., Miller, G., & Zhang, Q. (2015). An exploration of China's mortality decline under Mao: A provincial analysis, 1950–80. *Population studies*, 69(1), 39–56.
- Baroud, R. (2024). China Tests the Water in Palestinian Diplomacy. *The Cairo Review of Global Affairs*. <https://www.thecaireview.com/essays/china-tests-the-water-in-palestinian-diplomacy/> (luettu 24.4.2025).
- BBC News. (8.1.2025). *Trump ramps up threats to gain control of Greenland and Panama Canal*. <https://www.bbc.com/news/articles/c4gzn48jwz2o> (luettu 23.4.2025).
- BBC News. (17.4.2025). *Why China curbing rare earth exports is a blow to the US*. <https://www.bbc.com/news/articles/c1drqeev36qo> (luettu 25.4.2025).
- BBC World Service. (2007). *World View of US Role Goes from Bad to Worse*. http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/23_01_07_us_poll.pdf (luettu 18.4.2025).

- Blancaro, E. (14.11.2024). *U.S. Equity Market Dominates, Holding 50% of Global Capitalization*. <https://thefinancialanalyst.net/2024/11/14/u-s-equity-market-dominates-holding-50-of-global-capitalization/> (luettu 23.4.2025).
- Blum, W. (2006). *Rogue state: A guide to the world's only superpower*. Zed Books.
- Boer, R. (2021). *Socialism with Chinese characteristics: a guide for foreigners*. Springer.
- Chang, H.-J. (2007). *Bad Samaritans: The myth of free trade and the secret history of capitalism*. Bloomsbury Press.
- Chen, J. (2024). Growth and competitiveness of Chinese EV and vehicle-battery manufacturers: Observation and analysis from an ecosystem perspective. *Journal of Advanced Management Science*, 30(1), 169–182. https://doi.org/10.20784/jamsjsaam.30.1_169
- Chomsky, N. (2003). *Hegemony or survival: America's quest for global dominance*. Macmillan.
- Demirel, E. (2024). Anarchy in the World-System: The Emergence of the Semi-Core and the Phase of Interregnum. *Journal of World-Systems Research*, 30(1), 373–397.
- Denemark, R., & Upadhyay, S. (2023). World-Systems Analysis. *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*. <https://oxfordre-com.ezproxy.utu.fi/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-806>.
- Desai, R. (2013). *Geopolitical Economy: After US Hegemony, Globalization and Empire*. Pluto Press.
- Desai, R. (2023). *Capitalism, Coronavirus and War*. Taylor & Francis.
- Eichengreen, B. (2011). *Exorbitant privilege: The rise and fall of the dollar and the future of the international monetary system*. Oxford University Press.
- Engels, F. (1868). Muistiinpanot Karl Marxin "Pääoman" ensimmäisestä osasta: Kolmas luku – Absoluuttisen lisäarvon tuotanto, I Työprosessi ja arvonlisäysprosessi. Marxists Internet Archive. <https://marxists.architexturez.net/suomi/marx-engels/1868/muistiinpanot-karl-marxin-paaoman-ensimmaisesta-osasta/ch03.htm> (luettu 4.3.2025).

- Foa, R.S., Mollat, M., Isha, H., Romero-Vidal, X., Evans, D., & Klassen, A.J. 2022. “A World Divided: Russia, China and the West.” *Cambridge, United Kingdom: Centre for the Future of Democracy*. <https://doi.org/10.17863/CAM.90281>
- Financial Times. (2025). *BYD car sales soar as Tesla struggles in Europe*. <https://www.ft.com/content/c97bd5e4-4eaa-4850-b94c-583fa544250c> (luettu 3.4.2025).
- Frank, A. G. (1998). *ReOrient: Global economy in the Asian age*. University of California Press.
- Frank, A.G. & Gills, B.K. (1996). *The World System: Five Hundred Years of Five Thousand*. Routledge.
- Fukuyama, F. (1992). *The end of history and the last man*. Free Press.
- Gallup. (26.4.2024). *U.S. loses soft power edge in Africa*. <https://news.gallup.com/poll/644222/loses-soft-power-edge-africa.aspx> (luettu 25.4.2025).
- Global Times. (18.2.2025). *China cuts holdings of US Treasury bonds to \$759 billion in December 2024*. <https://www.globaltimes.cn/page/202502/1328700.shtml> (luettu 26.4.2025).
- He, W. (30.7.2019). *America is yielding China trade to ASEAN and EU*. China-US Focus. Retrieved April 26, 2025, from <https://www.chinausfocus.com/finance-economy/america-is-yielding-china-trade-to-asean-and-eu> (luettu 26.4.2025).
- Hlovor, I., & Mawuko-Yevugah, L. (2024). The Current World-System and Conflicts: Understanding the U.S.-China Trade War. *Journal of World-Systems Research*, 30(2), 583–609. <https://doi.org/10.5195/jwsr.2024.1192>
- Hudson, M. (2015). *Killing the host: How financial parasites and debt destroy the global economy*. Islet.
- Hudson, M. (2022). *Destiny of Civilization: Finance Capitalism, Industrial Capitalism and Socialism*. Islet.
- in der Heiden, P. T. (2015). China’s leapfrog to new electric vehicles. In *Markets and Policy Measures in the Evolution of Electric Mobility* (pp. 103-128). Cham: Springer International Publishing.

- International Monetary Fund. (2025). *GDP per capita, current prices U.S. dollars per capita*. <https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPDPC@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD> (luettu 9.2.2025).
- Ipsos. (24.4.2025). *Know the New America: April 2025*. <https://www.ipsos.com/en/know-new-america-april-2025> (luettu 26.4.2025).
- Jabbour, E., Dantas, A., & Espíndola, C. (2021). China and market socialism: a new socioeconomic formation. *International Critical Thought*, 11(1), 20–36.
- Jacques, M. (2009). *When China Rules the World: The End of the Western World and the Birth of a New Global Order*. Penguin.
- Jin, K. (2023). *The new China playbook: beyond socialism and capitalism*. Penguin.
- Judge Napolitano – Judging Freedom. (2.1.2025). *John Mearsheimer: Israel, Gaza, Russia, Ukraine & the unraveling of Pax Americana* (Video). YouTube. <https://www.youtube.com/live/cyzQAIRTci8> (katsottu 18.4.2025).
- Juutinen, M. & Käkönen, J. (2016). *Blokkien paluu: BRICS-maiden nousu, USA ja Suomi*. Into Kustannus.
- Khanna, P. (2019). *The future is Asian: global order in the twenty-first century*. Simon and Schuster.
- Lenin, V. I. (1917). *Imperialism, the Highest Stage of Capitalism*. <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1916/imp-hsc/>
- Li, D. (2024). *China's world view: demystifying China to prevent global conflict*. W.W. Norton & Company.
- Li, G., & Branstetter, L. G. (2024). Does “Made in China 2025” work for China? Evidence from Chinese listed firms. *Research Policy*, 53(6), 105009-. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2024.105009>
- Li, M. (2008). *The Rise of China and the Demise of the Capitalist World-Economy*. Pluto Press.
- Lin, J. Y. (2012). *Demystifying the Chinese economy*. Cambridge University Press.
- Liu, C. (2022). US War Culture and the Destiny of the Empire. *International Critical Thought*, 12(3), 370–398. <https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.1080/21598282.2022.2120662>

- Losurdo, D. (2017). Has China Turned to Capitalism? -Reflections on the Transition from Capitalism to Socialism. *International Critical Thought*, 7(1), 15–31.
<https://doi.org/10.1080/21598282.2017.1287585>
- McKinney, C. (2012). *The Illegal war on Libya*. SCB Distributors.
- Meisner, M. (1999). *Mao's China and after: A history of the People's Republic*. Simon and Schuster.
- Nam, K. (2011). Learning through the international joint venture: lessons from the experience of China's automotive sector. *Industrial and Corporate Change*, 20(3), 855–907.
<https://doi.org/10.1093/icc/dtr015>
- Parenti, M. (2000). *To kill a nation: The attack on Yugoslavia*. Verso.
- PressNewsAgency. (1.4.2024). *Majority of ASEAN people favor China over U.S., survey finds*.
<https://pressnewsagency.org/majority-of-south-east-asians-favour-china-over-us-survey-finds/> (luettu 3.4.2025).
- Qin, L., Chen, C., Li, Y., Sun, Y., & Chen, H. (2021). The impact of the New Rural Cooperative Medical Scheme on the “health poverty alleviation” of rural households in China. *Journal of Integrative Agriculture*, 20(4), 1068–1079.
[https://doi.org/10.1016/S2095-3119\(20\)63372-X](https://doi.org/10.1016/S2095-3119(20)63372-X)
- Rajah, R. & Albayrak, A. (2025). *China versus America on Global Trade*. The Lowy Institute.
<https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/china-versus-america-global-trade>
- Ramo, J. C. (2004). *The Beijing Consensus*. London: Foreign Policy Center.
- Responsible Statecraft. (3.2.2025). *What Rubio said about multipolarity should get more attention*. <https://responsiblestatecraft.org/marco-rubio/> (luettu 14.4.2025).
- Rest of World. (12.3.2025). *How BYD undercuts Tesla around the world, by the numbers*.
<https://restofworld.org/2025/byd-beats-tesla-on-price/> (luettu 26.3.2025).
- Ross, J. (2021). *China's Great Road: Lessons for Marxist Theory and Socialist Practices*. Praxis Press.
- Ruvalcaba, D. E. M. (2013). Inside the BRIC: analysis of the semiperipheral character of Brazil, Russia, India and China. *Austral: Brazilian Journal of Strategy & International Relations*, 2(4), 141–173.

- Salminen, A. (2023). *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja joihinkin hallintotieteellisiin sovelluksiin*. 2. tarkistettu painos. Vaasan yliopiston raportteja 40. Vaasan yliopisto.
- Savell, S. (2023). *How death outlives war: The reverberating impact of the post-9/11 wars on human health*. Watson Institute, Brown University.
- Shenkar, O. (2006). *The Chinese century: The rising Chinese economy and its impact on the global economy, the balance of power, and your job*. Pearson Education.
- Summers, T. (2023). *Shaping the policy debate* (China in the World | 08, Policy Series 2023). Lau China Institute, King's College London.
- Takahashi, S.J. (17.1.2024). *Gaza will be the grave of the Western-led world order*. Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/opinions/2024/1/17/gaza-will-be-the-grave-of-the-western-led-world-order> (luettu 17.4.2025).
- Taylor, S. (2017) What Is Innovation? A Study of the Definitions, Academic Models and Applicability of Innovation to an Example of Social Housing in England. *Open Journal of Social Sciences*, 5, 128–146. doi: [10.4236/jss.2017.511010](https://doi.org/10.4236/jss.2017.511010).
- Turco, E. M. (2018). Are stock buybacks crowding out real investment? Empirical evidence from US firms. In *EXSIDE working paper no. 37–2021*. Expectations and Social Influence Dynamics in Economics Germany.
- Turner, A. (2017). *Between Debt and Devil: Money, Credit, and Fixing Global Finance*. Princeton University Press.
- The Economist. (26.8.2023). *Xi's failing model: Why he won't fix China's economy*. <https://www.economist.com/weeklyedition/2023-08-26> (luettu 29.1.2025).
- The Telegraph. (12.11.2024). *China is heading for collapse. Xi Jinping has no exit strategy*. <https://www.telegraph.co.uk/us/comment/2024/11/12/china-is-heading-for-collapse-xi-jinping-has-no-exit-strate/> (luettu 12.3.2025).
- The Washington Post. (4.3.2025). *Australia, with no auto industry to protect, is awash with Chinese EVs*. <https://www.washingtonpost.com/world/2025/03/04/australia-chinese-electric-vehicles-byd/> (luettu 1.4.2025).

- Van Noorden, R. China tops Europe in R&D intensity. *Nature* 505, 144–145 (2014). <https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.1038/505144a>
- Wallerstein, I. (1976). Semi-Peripheral Countries and the Contemporary World Crisis. *Theory and Society Vol.3* (4), p.461-483.
- Wallerstein, I. (1979). *The Capitalist World-Economy*. Cambridge University Press.
- Wallerstein, I. (1991). World System versus World-Systems: A Critique. *Critique of Anthropology*, 11(2), 189-194. <https://doi.org/10.1177/0308275X9101100207>
- Wallerstein, I. (2003). *The decline of American power: The US in a chaotic world*. The New Press.
- Wallerstein, I. (2004). *World-systems analysis: An introduction*. Duke University Press.
- Wallerstein, I. M., Collins, R., Mann, M., Derluagian, G. M., & Calhoun, C. J. (2014). *Onko kapitalismilla tulevaisuutta? Gaudeamus*.
- Wall Street Journal. (2016). *China's Economic Growth in 2015 Is Slowest in 25 Years*. <https://www.wsj.com/articles/china-economic-growth-slows-to-6-9-on-year-in-2015-1453169398> (luettu 3.2.2025).
- West, D. M., & Lansang, C. (10.7.2018). *Global manufacturing scorecard: How the US compares to 18 other nations*. Brookings Institution. <https://www.brookings.edu/research/global-manufacturing-scorecard-how-the-us-compares-to-18-other-nations/> (luettu 29.1.2025).
- Wikipedia. (n.d.). *List of the largest trading partners of China*. https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_the_largest_trading_partners_of_China (luettu 19.4.2025).
- World Bank. (2022). *Life expectancy at birth, total (years) - United States, China*.
- World Economics. (2025). *The World's Biggest Economy America or China?* <https://www.worldeconomics.com/Thoughts/The-Worlds-Biggest-Economy.aspx> (luettu 1.2.2025).
- Xue, M., & Yuan, Z. (2024). Comparative Analysis of Policy Effect Evaluation of New-energy Vehicle Industry in China and the U.S. *Journal of Education, Humanities and Social Sciences*, 42, 1052-1058. <https://doi.org/10.54097/83bkwk04>

Yang, Z. (2023) *How did China come to dominate the world of electric cars?* MIT Technology Review. <https://www.technologyreview.com/2023/02/21/1068880/how-did-china-dominate-electric-cars-policy/>